

ДМИТРО НІЦЕНКО

СПОГАДИ

Було в заводі я,
Немов сьогодні,
Стою в машинному
Із паклею в руках.
І скільки дум
На відповідь голодних
у голові
ночами
проскака.

Їх не спинить
І не зібрать до купи,
Вони мов тінь,
Мов клаптики хвилин,
Часів,
Що десь упали трупом,
Або в житті,
Як пісня прогули.
Нераз пригадував
Ті вечори у школі,
Як вікна дряпав
Мерзлий осокор,
Ну як ті дні
Геть одлетіли скоро,
Неначе шум
розгойданих
тополь.

Часи тяжкі були,
Тоді для школи
Ні крихти вугілля,
Ні дров куска,
І тіло клякнуло,
Мов корпус бугеля
В міцних
затиснутий
тисках.

Було за шибкою
Зима сердита,
І ми холонули
Щораз,

Щомить,
Ну як
Не йти тоді
Гуртом на цвинтар,
Щоби хрестами
школу
протопить?

Чорніла даль
Глибока,
Дика,
Грізна,
І в ній огні
Заблукано лягли,
Аж там
Де селища —
Тарасівка, Бобрівник
В ліси шумні,
В замети одяглись.
Тоді ішли
Після гуртків вечірних,
Коли вже ніч важка
Чорніла,
Як пустир,
А вітер лютував,
Крутив лапатим пір'ям,
Хотів той слід
Зірвати...
замести.

Лягали в сніг
пухкий
Хрести
І перехрестя,
Із тріском падали
Трухляві
І старі
І кидали луну
Глухих протестів,
Що гасла
Під виттям
Пронизливих вітрів.

Це про Полтавщину,
Зіньків далекий
У ніч глуху мені
Приносили думки...

Сюди, де ріс
Заводу клекіт,
Де ляскав пасом
Маховик баский.
Та вже те все
Пройшло,
Одгомоніло,
По днях
Розвіялось лунких,
Бо вже країну
Хором цілим
Щоранку
Збуджують
гудки

* * *

Ні,
Спогади в душі
Заводу не заглушать,
Не переможуть
Голосу заліз,
В його руках
Зростає наша дужість
І наші скарби
Чорної землі.
Кріз проруби
В стіні,
Я чую грім:
Заліза,
Міді,

Криці,
І тане ніч
З усмішкою на лицах,
Коли вже
Вахти час
На горнах
Догорить.

ЙОСИП ПУСТИНСЬКИЙ

ВАГ

„Поламалось діло

— Ну?..

І чорні колеса окулярів позирнули в очі Злючая.

— На ваші умови?.. — личаком землю колупаючи, запитував Валька. Рогові окуляри директора прожекторами блиснули мінь очей Вальки, розлючені й палахкотючі. Валентин Злючий розумів, що директор бачить і відчуває кожну крапельку бурхливої крові, але все ж, спустивши жалюзі повік:

— На ваші умови?..

Перепитав повільно й неохоче, нараз зняковів перед лютим блискавиць зморшок, що розрізали опуклий лоб Бута.

Яшка Зусь, Злючаїв „кориш“, сіпнув розлютовано мішалкою так що пирснуло „молоко“ в кориті і хрипко (підбадьорюючи Вальку):

— Кха! Сказав.

— Ні...

Рвонув Злючий. Гостро. Рішуче. Рубонув. І відійшов. Поглянув на Яшкину похилу голову (де кучері баранчиками чорними вихрились) і ще раз:

— Ні. 80 за вагон,— інакше...

— І-і-і-на-а-кше?.. —

Розтягуючи голосівки, спитав директор, і на пожовкліх устах зосвітився багрянець. Валька ляснув на рукаві муху і...

— Поламалось діло... Павза.

Муха, кружляючи і дзижчачи, сіла на місце.

— Та-а-кк.

Палахкотіло цегляною фарбою директорове широке обличчя і права рука стискувала пояс (Ех, ляпнуть би! З розмаху. У морду. Щоб кров'ю захлинувся, чортове бидло...) Але...

— До всіх чортів! На біржу!..

Кинув проробу Полук'янову (усики щіточкою й тоненькі кисточки на комірці, картузі) і... поворот (кругом марш) по-військовому на пальцях правої ноги. Пішов директор. Низенький. М'ясолапий. Синя сорочка на випуск. Цегляного кольору широка потилиця: прораб Полук'янів, сміючись, підморгнув чорним блискучим оком і...

Адже, хлопчики, фіть із заводу!..

Він показав золотий зуб) і пішов легкою ходою, підпираючи на пальчиках.

Він, — Яшка з презирством услід надув губу, кармазиною губу — цибулею:

Він...

Він почав стягувати лачака...

А вапна лежить засніженим полем, нелюсована, суха, і проморожена стояла над ним у синяві неба, у золотому промінні сонця, і нерозривна, тонка їдуча пилюга сідала на траву та хащі річків.

Директор товариш О. К. Бут

Відмовлено: за відмовлення від роботи.

Відмовлено: відмовлення від роботи.

Відмовлено: відмовився від дорученої роботи.

Відмовлено: від роботи відмовився...

Відмовлено: на списаних аркушах проти рубрики „звільнено“ т. Хомини списувала слово „відмовлення“ і, наперед знаючи відповідь, так запитувала:

За вапну?

Відповісти було те саме. 19-го о 7-20 ранку поштар приніс телеграму.

Штампстрой.

Буту.

Коли виїжджати?

Трубстрой.

О 7-30 (минуло 10 хвилин) т. Бут торохнув кріслом об стіл і підпірнувся. Потім узяв телеграму і, мурмочучи, лютим пішов до кабінету. На кінець дня — ще четверо взяли розрахунок. На наступний день принесли „блискавку“:

Штампстрой.

Дирекції.

Терміново сповістіть день виїзду бригади.

Трубстрой

Директор прикусив губу. Але директор уже не торохкав сом, не лаявся по-матірньому, а тільки захрустів пальцями. Окуратно телеграму. На заламах притиснув нігтем. Від прки, що набігла, від річки шумливої акацій, що б і не відбігає, стояла в кімнаті напівтемрява, і золоті кола хались на підлозі, по стінах. Чи від напівтьми, чи від того сидів нахилившись (навалившись грудьми на кінець столу), Б очі були темні, сумні. Сидів важкий, осівши північником-пу Окуляри — очі, як колеса. Патлата голова. Сидів довго. За ною машинка вистукувала: чик-чирик, чик-чирик, чик-чирик, чирик. Дзвонять телефони. Булькають приглушені голоси. С голос густий, густий і широкий, як Волга, гуде міддю дзв під вітром:

— Бу-бу-бу-бу-бу-бу...

А інший тихше, майже нечутно:

— Буль-буль? буль-буль?..

А позаду вікна, що навстяж відчинене — шепелявий шелістя. Онисим Кузьмич Бут уже не думав про вапну. Забув неї. Про інше думав, про інше сумував.

— От і старість близько. Слабий роблюся. А добре за Вік би не помирав! Хороше! Хороше? Так може всі дума перед смертю?

... На круглому барельєфі поривався вперед Фелікс Дзержинський. Поривався вперед. У бронзовій заgravі завихремятежний — поривався вперед. Очі вперед. Очі ніби щось бач по той бік гіпсової межі барельєфа, очі, що кликали все вперед. Борода — назад. Очі — вперед. На круглому, бронзов барельєфі вихор — Фелікс Дзержинський.

— Ех, жить! Як Дзержинський! Умерти, як Дзержинський. Славетна доля, Онисиме Кузьмич...

Голова нижче, нижче до столу, а на шклі, що на столі, масло — жовте обличчя, ніби річища — рівчаки зморшок і обвислі...

Трухляві як у барбоса! Старий, нікчемний роблюся.

І знову сум стиснув у залізний кулак пульс серця.

— Алеж скоро... Здохати Кузьмичу!..

Довго, невідривно, аж до болю в очах, аж до туману, до сдивлявся директор у чуже, втомлене, нікчемне обличчя, що левиднілося в зеленуватій воді шкла. Ні про що не думав. Дивив і печаль нашіптувала про старість. І нечутний час шепотів і смерть, а так хотілось жити, багато щоб жити — на цій сонній і радісній землі.

А в тиші кімнати, на свіжо вимитій підлозі, на стінах, на стойдалися золоті кола, і текла, бурхливо хвилюючись, шумліть дерев.

У відчинене вікно влетів жук і з розмаху ахнув у потили. Злякано заскрипів стілець.

Досить...

Бут підвівся. Твердий, граніт. Закам'яніли зморшки. Обличчя бриласте. Камінь, граніт. Як у статуї — нерухоме обличчя. Губи посинілі, старечі, пошорхлі. Під очима (крізь окуляри) сині мазки. Натяг кепку (стару, в пилюзі, у крейді). Бут у кишеню телеграму, і, ледве схиливши голову, — вперед по коридору ходять) кривоногий, важкий, широкий, заскрипів ногами, вийшов.

А в золотій тиші кімнати на стіні, над похилим стільцем, м'яко виступив Ільч — Ленін...

А в тиші кімнати на круглому барельєфі, в рожевій заgravі поривався вперед і летів блискавкою любий мій Фелікс... Дзержинський.

Не дреф, Онисиме Кузьмичу

Значить, сьогодні скликаємо збори?..

Не Калюжний — „партія“.

Я збираю, — говорить Міліна, — цехи...

Вона вже за дверима, поривна, кваплива.

А ти, Мішук, „комсу“ інформуй. Обов'язково, щоб без зри-... Поніме?..

Мішко Книгов по-фльотському:

Єсть, капітан!

Виснув. І теж, марш-марш. Тільки двері грюкнули та за дверима застукотіли підківки.

Не дреф, Онисиме Кузьмичу! Не хмурсь!

Калюжний потирає руки і ляскає директора по спині.

Буде вапна наша люсована. Буде! Поніме?..

Різні і єдині

Об'ява

Сьогодні по роботі в приміщенні червоного кутка загальні збори робітників заводу Штампстрой.

Повістка:

1. Доповідь директора тов. Бута про господарський стан заводу.
Явка обов'язкова.

Завком

Гмм, та-ак.

Генадій Сотників підрахував:

— Раз, два, три, чотири... п'ять помилок на чотири сторінки. Здорово накаляли — усміхнувся. Грамотій Антошка!

І пройшов (по залізній драбині, стукаючи чобітьми) наверх в куток...

... раніше робітників заводу
Штампстрой

Повістка.

1. Доповідь директора т. Бута
про гос. стан заводу...

Пилип Зайцман читає голосно. А тим часом Ганс Бітте "витає" руки.

— Ти, „Герст“ Бітте. Збори, біте ауф, збори. — І теж по драбині, стукаючи чобітьми, сміючись, нагору, в куток...

Повістка.

1. Доповідь директора товариша
Бута про госп. стан заводу.

— Таак... Явка...

І припинивши читати, вже не дивлячись на оголошення, (по залізній драбині нагору, в куток) Михась про себе:

— Обов'язкова — буркнув.

Чотири хлопця, чотири сторони світу. Яка ти різноманітна людська порода! От їх чотири прогрімало по драбині. По ній різні вони прочитали Антошину малописьменність, все ж різні, як день і ніч — вони єдині.

„Сельодочники“

У просторій залі перегукується луна, вже друга година ідуть збори. На золотих вервечках незримої таємниці спустилося сонце. Над другим металічним, у мереживі мідних драбин, рожева пилюга саява. Давно говорить Бут, і промова його спокійна, чиста ріка, несе на собі вітрила цифр, важкі берестяні факти і легкі яхти жартів. Час від часу, як чайка блисне усмішкою, черкне крилом тишу і колами розпливється по обличчях слухачів. Черкне, попаде і знову спокійно й плавко несе він воду свої, не прогрімить, не шелесне... відкіля це? Ага, — Гоша „Страшна помста“... Ще в гімназії вчили... „Спокійно і плавно несе він повні води свої, не прогрімить, не шелесне і

і ця стійка переливається, в'ється по зеленому світу...“

Пилип Сотників усміхається далекому дитинству. Спускає по драбині, заплученими очима дивиться на сонце, що застрягло у вікна, і прозорий рожевий туман встає перед ним. Сотників усміхається соняшному саяву, що просвічує заплучені повіки саява, що рожеве, як дитинство.

Пилип Зайцман:

Наш директор, кажуть, старий підпільник. Його ім'я гризати у п'ятому...

Ганс Бітте:

Залиш записки: 1) непошана, 2) заважаєш слухати і 3) брудно, залиш...

Михась біля вікна. Колупає замазку. Думає. Брова до брови. На канавка між ними. Очі прямо у клітини церати. А в клітині серп і молот, серп і молот, серп і молот, серп і... кінчик розгублено лиже губи. Праворуч, ліворуч, праворуч, ліворуч. Думає Базулін.

Про віщо думаєш Михась? — шипучий шепіт над вухом.

Маленька таємниця і в тебе, Сотників. Секрет. Таємниця... таємниця.

Промова Бута протекла спокійне річище і знизу, з дна вдавленої гори клекотливі струми гніву. Бута прорвало греблю в час збору.

І нікому з нас не таємниця...

Гантом загримів голос його (так кибець-хижак нежданно у залітас могутньо і легко).

І нікому з нас не таємниця, що на будівництві нашого заводу „сельодочники“ завелись. Так! Скільки за люсоване вапно забили, знаєте? 40 карб. вагон, чули? 40 карбованців! Карна 23.

Ого-го-о!..

Парувалося у Михася.

Здорово!

Парувало в залі: незримий струм пролетів над присутніми, стільці, бризнув запитанням:

Хі такі „сельодочники“?

Хто такі?

Пилип Бута вибухнув — нараз.

Сами знаєте. Поналазило тепер на завод всякої наволочі: мулі на підробіток, сини дворянські, крамарі колишні, непмани... що завод? Ім завод що й оселедець: спекулюй, крамарю, ось яка думка „сельодочників“. Рвачі. Ми мучимось, ми будемо з руїн піднімаємо завод, дійшли вже найкращого: труби потрібні. Шість трубочок, як одна, шість труб із червоною зорями. Підписали угоду з Трубстроем. Одно: будувати — матеріяли — давай. Цегла є, пісок, жорства є, все є,

а вапна — третій день лежить, і ніяк не дамо. 40 карбованців закарбували „сельодочники“. Так хіба ж тут гроші, товари? Принцип тут дорогий! Хто кого? Хто на заводі господар? Чи „сельодочники“? От у чому гвоздь, товариші! Щоб ми не казували, а не вони нам!..

(Є на річці Іматрі „котли“ де штопором бурує і так рве вона, що потім як проминуть віки, в друге річище входить вода, на дні, у гранітні ґрунти, лишають котловини глянцеовані як скло, це так. Клаптик думок, трошки почувань, між іншим)

Біла ластівка — маленька цидулка пурхнула через стіл. Заман кивнув Міхасеві: згоден! Підвівся, розмахнувся і... ластівка біла цидулка пурхнула через стіл: до Бітте. Не долетіла. Кружляючи, впала на підлогу. До ніг Леньки. Підняв. Розгорнув, напівкраватку:

Хлопці!

Давайте вапну люсувати.

Базулін Мих.

Думки гвіздками у Ленькин мозок.

— Еге. Діло. Робітник я молодий. Висунусь. Як ніяк — спробувати. Сам директор на замітку візьме...

І розмахнувся поверх Михасевого підпису, закрутив: Ген. Усміхнувся до Зайцмана. Зайцман руками знак: далі, мови Бітте передай. Встав Генадій і, розмахнувшись, кинув цидулку і всміхнувся директорові в голубині окулярів. А цидулочка біла ластівка навскоси, через стіл, до Бітте. Ганс очима запам'ятовує? Не кваплячись розгорнув. Прочитав. Обличчя суворе. Справа — не жарт: соромно, увесь осередок під монастир! Знову прочитав. Нахилився до сусіди:

— Дай олівця.

Біла ластівка-цидулка пурхнула назад, навскоси через стіл до Сотникова. Нальоту захопив її Генадій. Читає:

1. Поговорити треба — поперше з Книговим — секретарем комсомолу.

Г. Біт.

Ага, правильно німчура придумав. Покищо з секретарем знайомлюсь. Виділить із усіх: запам'ятає. Придасться. Кивнув Ганса: так! Ти правий. Через стіл ластівка біла-цидулка, липу Зайцману. Киває Зайцман: правильно. А там далі ластівка цидулка. До вікна. Усмішка очима — відпозидь Михася: до придумали. Треба погодити...

і от, пізніше, коли полинула із залі по драбині робітничої кімнати мова й тихо стала навколо, на залізному майданчику згрупувались: Книгов, Миша, Бут, Сотників, Михась, Пилип і нач. двору Лахота.

Чуєш, Лахото? — говорить Бут і розглядає запилені носки. — От комсомолія береться до вапни. Видай завтра лінійні передники — словом увесь каптьор. Нехай починають.

І утворливою групою до контрольної пішла комса. До контори йшов директор Онисим Кузьмич Бут, слюсар із залізного майданчику Лахота забирає замком. А пізніше Лахота, і все завмерло. Синє, синє небо. Ти-ш-ш-а. Золоті крапки тріпочуть на стеклах. Мовчать цехи. Дрижить на вітрі біла цидулка. Сніговим полем лежить вапна, і прозора хмара стоїть над нею, у синяві вечора, у саяві золота, і тоненька, біла пилюга падає на трави, на м'який пісок.

Люсування вапни

Коли нахилитись до важких нош, сонце-ливар бризне на камені, волосся, заблищить в них і бронзовою пилюкою покриється тоненьким струмочком у ямочку, на потилиці. Тоді пече, і сонце-ливар.

Взяли швидко, — говорить Михась. Він підхоплює ноші з білої завіси вапни. Бігом, не дихаючи, не говорячи, і сукий порошок солоденький, що хрумтить на зубах, ляже пересохлу горлянку, на зуби, на легені.

Фу-у-у! Як хороше повітрям свіжим дихати! Як хороше! Кинули. Рве Михась. Вапна, стукаючи щамором, важко плюх-плюх-плюх в корито.

Узяли, — скоріш назад. Вапна (димом над вибухлою бомбою) піднімається і газовою хмарию ближче, ближче...

Насипай!

Попати загрузають у м'яке борошно й кидають його на ноші.

Раз, раз. Готово!

Узяли!

Запінтіли руки сковзають по ручках, і ось, ось важкі ноші вилізали.

Кинули!

Важкий плюскіт. Назад. Личаки роз'їжджаються. По білій камені. Обережно: щоб не впасти, а то обпектись можна.

Насипай!

Узяли!

Бігом!

І сивому вапновому тумані — дві швидкорухі тіні: Михась і Генадій. Жовта шкіра захисних окулярів промокла від поту і пошорніла. Скла запотіли, по них течуть крапельки, і поспішають на бігу, їх треба прочищати. А сонце... о, це сонце... над головою розливним ковшем щедро ллє золоте лиття!

Мокрі сорочки прилипають до спин.

— Відкрий кран!

Із золотого brandсбою, вискакуючи, шепочучи геліспрібла, злітає високо, високо до неба синього, розкидає пастий струмок. А там, (високо-високо) перегибається, як лебедина і поривно вниз падає веселим тонким дощем. Над ямою № 1 — веселка. Весняна свіжа веселка. Шипить водою вапна, тонка пара злітає над вапняком, що тріскотливий, водянистий струмок б'є по молочній гущі, аж до просвердлюючи „засипку“ і перевертаючи напівпудові

Робота кипить. Важка, задушлива, гаряча.

Генька важко дихає. Так хочеться присісти, але цей невеселий Михась усе жене й жене.

— Сотників, годі тобі холодочком! Розмішувати треба!

Яке важке весло! А треба швидко назад і вперед й нести його, щоб скоріше розійшлась „засипка“. Сотників повільніше ходить весло. Обпечена п'ята пече. Не можна на місці. Михась кріз туман окулярів дивиться важко й тупо. Чого він хоче, цей Михась? Стоїть над душею! І Генька затримує хід весла: ра-аз, два-а-а... А на половині Михась вій — буря — жовте вистругане днище виринає. Молочні краплі летять на спецодяг і білими крапками осідають на ньому.

— Ей, тихше, не можна так!

Кричить Генадій і голос його бринить, як струна під напругою злости, яку він затримує.

— Ша, не дуже розоряйся...

Михасю огидне тонке обличчя Сотникова.

— Тилигент...

Кріз зуби майже мовчки про себе.

Але по губах Сотників відчуває щось образливе, страшенно образливе!.. „Хайло“ думає він. І злість клекотить у ньому, ступає до горлянки, рветься крізь зуби, шипить, як скріплення коче у горлянці, на зубах...

„Отчего, почему, почемуточки,
Не известка у нас, только шуточки“...

— Апчхи!..

— Спичка в ніс.

— Апчхи!

— У ніс спичка.

— Апчхи. Ап-чхи!

— Ой Пилипе, — білозубо всміхається Ганс, — ти мені ой спички вичхаєш! Вапна пече й лоскоче.

„Записка“ летить. Дим. Грюкіт. Порив. Із крейдяної порожечки спітнілі обличчя, важко дихаючи. Кріз сито молотоспадом у яму № 2 стікає шумливий розчин.

— А-а-ап...

Михась Кузьмич недалеко стоїть, піднявши голову, дивиться вгору, дивиться вгору, де золоті рисунки проводів. Від цього нагору збігаються важкі м'ясисті брижі.

Нагота, щоб завтра мені прибрати проїзд. І чорт тебе, старого, знає!.. де твоя голова?

Тараканами колами обходять вони яму № 2.

Михась ненароком усе ближче й ближче до люсувальників. Мухометний Лахота засовує в кишеню піджака порожній рукав, рве травинку, мене її пальцями, і як примус спалахує загравою. Бут дивиться на запилені вікна цеху. У чорній стіні відбито: двір. Вапняна гора покрита даховим залізом, чорний, білий пар.

Михась бачить директор, виринули із білої хмари люсувальники чорний, чорнявий, очі — жуки: чорні, блискучі) — Зайцман (міцний, як лантух, наповнений піском, а права брова переломана) — Бітте. Зайцман примружує око і розгойдливо виступає Буту в спину.

Бут усміхається, ледве, ледве відкрив щілинку в центрі. Білі зуби білі, блискучі, як вапна. Ніби в кіні, на віконного чотирикутника напливає сивий туман важкий і липкий.

Лахота, де твої очі? Ось глянь, стекла які, до завтра щоб не злились.

Біля тисків, біля контрольних плит, над якими похилились механіки, де шелестять ліси пасів механічного, казанового цехів, на стінах будівель, що ростуть, біля задимлених кузень, в горнах гуде полум'я і плещуть парові молоти — скрізь у заводі радісне:

Бачив? Вапну люсують...

А Миша Книгов гордовитий ходить і то до одного, то до другого.

Михась, а вапну вже люсують. Хто? ясно — осередок.

Ей, Мишуха, — Юхим Іванович сердиться і усміхається щиро, налишу. Працюй Мишуха.

В конторі т. Ходокова пише наряд № 715 В. Зайцману, Бабуліну, Сотникову — ударній бригаді люсувальників за лікування вапни і виливку у котловани...

А в кабінеті, де Ленін і Фелікс, директор сміється:

Вал, а Валек, на, мерщій на пошту...

В Європі, рисках і крапках по дратах лінії Дніпропетровська. Харків гуде:

Друб-ст-рой. Виїжджа... Бут.

„Банабак“

В шкідливий стикнулися: Банабак насунувся грізною хмарою: Іти, што? Свиню підкладаш?

Стиснув кулаки, чорні, порепані, землісті й крикнув:
— Ціну сбиваєш комса, гліді?!
На голубому білку криве мереживо кров'яних судів. І відхилився.

— Що вам треба?

— Слухай, хлопчику...

Вони йшли тепер по насипу, високім і зеленім. Внизу шляхи і пихтіла „кукушка“.

— У мене розговор короткий. Ні?.. Перо взад і льотай, ська птичко. Зрозумів?

— Чого ви пристали? Що вам треба?

— Цить,— Банабак присунув своє дерев'яне обличчя близько, що шорстка щетина його волосся залоскотала Сотникова.

— Цить, говорю! Говорю сурйозно! Коли єжелі... поняв? І він стиснув пальці необрублені, як чавунні чушки, на киній теплій горлянці.

Захлинувся.

Похитнулася земля.

— Пусти!...

Банабак збіг до підосви насипу і звідтіля, маленький і не страшний зовсім.

— Зрозумів, хлопчику?.. Пьоришко взад і льотай, ра птичко...

Сотників зідхнув.

Внизу в котловині лежав завод, розпорошений у плути риштовань мовчазний і порожній.

— А ну, їх з вапном! Собі дорожче.

І по вихлястій стежці, розтираючи горлянку, збіг уні ріки. Голубого, сріблястого Дніпра.

Про

Вночі згоріло корито. Не вилитий через недосвіченість вап розчин пропалив борти. Бітте нахилився над краєм котлов покvapно плював у загусклу вапну. Пилип хвилюючись мо

— От дурні! От дурні! Отаке одчубучити!

А Миша Книгов хмурий. Михась теж.

— Хло... в мене Сотників не вийшов.

Миша Книгов з-під лоба. Погляд важкий. Чорний.

— Качасте, хлопці? Глядіть!

У натовпі, що навколо котлована, хтось зле хмикнув.

— Хммм... Робітнички — будь певен!

Але хтось на відповідь відрубав:

— Краще від тебе! Чого прилип?

Тісніше коло. Очей. Ніг. Поглядів. Злих. Дружніх. Сливих. Ворожих.

Книгов — говорить Михась, — а з ким же я на пару буду? Сотників.

А ти зачекай, може вийде.

А як же! Обов'язково. Райська птичка, хо-хо-хо...

Банабак надзвичайно радий. По його обличчю розпливається щастя, ідуча, зла. А Мишка Книгов — комсомольський секретар нервно думає: „кінці віддавать, кінці віддавать“... Наче він наступив на хвіст, довгий, худий Тимкин хитає маленьку головою.

Що це називається? А! „Соціальне соровновання“. На „кінці“ до „Собачої радості“, далеко не поїдеш.

Пилип. О, знаю цього Тимкина! Будинок у батька на Сербії вибрав, є за що зуб гострить. Будиночок на ять, але що робити? „Кінці віддавать, кінці віддавать“... Ні, у

Миша заметушився, застукав стрекотливо, як моторний баран, рух — то й діло, як крок — так і готово.

Гей, дуй хлопці! Разом! Взяли.

Полетіли дошки гнилі, перемазані вапном, мокрі. Прибіг те

застукав молоток. Зашипіла пилка. Працювала комса, не відходячи очей — ніколи було. Але, коли випадково підводив голову від ящика, зір падав на коло злих очей, стиснутих стиснутих грозових брів.

Пусти дошку! — сказав Ганс. Але Банабак, як камінь, як лавина, важкою громадою придавив ногою дошку і ніби не

Чуєш, ти, дошку пусти!

Лавочок Банабак, сусіду:

Що ви говорите? (павза) ца-ца! — Сміх, злий, зловтішний, злий. Який тихий голос Ганса! Як горять очі в Пилипа, і задумав Михась Базуля? Михась підводиться з колін поволі, відриваючи очей від Банабакового забрудненого личака. Михась підводиться з коліна й виростає, насувається грізною лавою. Тиша.

Пусти, — говорить Ганс. Блискавицями очі в Пилипа. Здрігався Банабак, але відступити пізно. Михась Базулін, грізний, злий, вахлатий, виріс над ідолом, заступив сонце і... Ой, як жаліє серця, як кидається кров по жилах!

Ек! на, чортова харя!..

На дерев'яний чурбан котиться вниз Банабак. Злісною блідою лавою покотилася шпана до Михася.

Чиво лезеш?!

А Михась спокійний, великою скелею виріс:

Сволочі, не зірвете, „сельодочники“!..

Ганс, бам, бам, — задзвонив дзвін. Початок роботи.

— Возходьтесь, — кричав десятник, — одержуємо наряди.

Пошабашивши, зібралась комсомольська група.

Онисим Кузьмич дивився у вікно байдуже, сумно. Мишов до директора і тихо, винувато.

— Хазяїн, народ чекає — починай.

Бут поволі повертається. Втомлено сідає на стілець.

— Що ж, ребята? Ріжете ви мене. — І сумнии очима сміються по обличчях.

Миша Книгов голову вниз.

Ганс Бітте — вбік.

Одвів очі Пилип.

Михась — у вікно.

Колотків — у газету.

Поодвертались хлопці! Не витримати сумних очей директора. Ніби торкнув він м'якими пальцями серця. Ніби взяв за тоншу і найніжнішу струну. І бринить вона тепер у цьому чанні довгому, як час.

А час тече нечутною річкою, і кожен думає.

— Підгадили ми, підвів паршивець Сотників! Підгадили! Підгадили!

А Бут голосом, дзвінким від болю й тихим від спогадів, що нахлинули на нього, розповідає комсомольській групі підпілля, про рік 1905, коли він був юнаком, як ви, хлопці, героїка м'ятежних барикад жалібним маршем неслася над нами.

Стає серцю спрагло. Стає серцю — легко. Радісна волонтира бігає на вії. Груді розпирає дихання. І кожен відчуває серце героя, за солдата революції. Ех, дасть би зараз в руки підпори — і блин старенькій землі. Доверху ногами перекинемо її хлопці.

Але Бут старий лоцман. Він вводить енергію в річище.

— Треба нам, хоч із шкіри вилізти, а вапну, хлопці, вапну!

Пилип гарячий, пекучий; Пилип як бомба вибухає:

— Товаришу Бут, ми, от... слово чести даємо... злюся на вапну... Ну, от...

Він захлинається від напливу почуттів, що проривають в нього і по-дитячому наївно говорить:

— Злюсуємо, їй-бо злюсуємо!...

Хлопці сміються. Радісно. Дзвінко. Молодисто.

...Пливе на захід сонце — другий вечір. Другий вечір ротьби. Тихий завод. Золоті пасма на стеклах вікон. Здає, що замерло все.

Тиша...

Але далеко, далеко за віхами, за шляхами, за горами ще за зеленим-зеленим селом, за мовчазними порожніми коридорами — лине до неба у височінь — пісня. Пісня поривна, як мідь, і дзвінка, як мідь.

СТЕПАН ОЛІЙНИК

ШОФЕР ЕМТЕЕС

За крутим,
Залізничним одкосом
Виліг шворкою шлях
Поміж нивами,
Понад ріллями
Ранкова просинь
Умережує даль
Переливами.
Цокотять
Перемінно циліндри,
Мчить авто —
Вихром пил під колесами.
На масиві
Скибастих цілин бриль
І сліди
Від коней емтеесових.
Швидко мчу
Поміж зораним
Полею я
(Тут за плугом ходив
Радо я торік),
На лице мені
Соняшне полум'я
І росинки
Парів радіатора.
Гострий зір
Колію контролює,
Щоб не вгнатися з лету
В рівчак і вал,
Щоб опівдні
Прибув на ріллю я
Із „горючим“
Від бази Очакова.
Зеленаві озимої руна
Чеше вітер,
Вистелює пасмами,
На гряді Партизанська Комуна,
Де колись

Панську череду
 Пасли ми.
 А мотор мій
 Фурчить говірливо,
 Кілометри бере
 По - ударному;
 Везе гас
 Тракторам для засіву.
 Щоб ячмінь
 Колосився гектарами.
 Завдання нам —
 Засіяти 300,
 А ми стрічний
 Побільшили в півтора.
 У змаганні тепер
 Трактористи,
 У сівалки
 Запряжено „Інтери“.
 Цокотять
 Перемінно циліндри,
 Мчить авто —
 Вихром пил під колесами,
 Де розкинувся
 Чорних цілин бриль,
 Заквітують хліба
 Емтеесові.

Одеса

Девіза: БОРОТЬБА

НА ЗАВОДІ

Його обличчя нічого не нагадує. А сам Филонович нагадує якусь тичину, струнку й високу, як антена. Обличчя звичайне: квадратне, з вузьким високим чолом, з запалими щоками. Очі — великі, сірі, трохи скидаються на баранячі, та й трохи. Як сміється, або посміхається, тоді його сірі очі блищать за жовті повіки, в глибокі западини. Ліве око Филонович часто примружує, і око це, зневажаючи всі приписи, сумлінно співробітничає з носом. Ніс Филоновичів по-справді пильнішої уваги. Ніс великий, майже правильної форми, тонкуватий і з невеликим горбочком на перенісці. Крім того, дуже чутливий, рухливий, лунко підшморгує, і взагалі найкращий виразник всіх порухів Филоновичевої юнацької душі. Ляж Филонович лежить горілиць і, втративши всяку можливість заснути, водить носом у різні боки, всмоктуючи повітря то правою, то лівою ніздрею. Од носа йде якийсь шморкотний звук. А ліве око, мов зачароване цією мелодією, в особливо тихих місцях примружується. У бараці, як і завжди, горить свічка, й тому чорні брудні стіни видаються жовтавими. Має ще рано, бо всі робітники сплять як повбивані. Филонович не милосердно джигарять блохи, в несвітській тузі лежить на нарах, і вже не силкується заснути. Неначе й звук був такого життя, а це знов стає незносним. Повітря в бараці швидко нагрівається і загускає смаженим салом. Нічну тишу порушують непевні звуки — визнаний привілей сонної людини.

Із матеріалів, що надійшли на літературний конкурс, оголошений Сектором мистецтв НКО в травні 1930 р.

Щоб не затримувати матеріялу, комісія — журі конкурсу та Сектор мистецтв НКО постановили: конкурсні матеріяли, що надаються до друку, публікуються в журналах та окремими книжками без зазначення прізвищ авторів (виконуючи умови оголошеного конкурсу). Прохання до широкого залучення участі в роботі журі своєю оцінкою конкурсних матеріалів. Надати зауваження про ідеологічно-художню вартість конкурсних творів надіслати на адресу: Харків, вул. Артема, № 29, НКО, кімн. 16 (журі літературного конкурсу). Даючи оцінку й зауваження, зазначити вік, професію, вік і місце.

На відомі письменників доводиться, що строки подачі оповідань та п'єс на конкурс продовжено до 1 жовтня, драм для малих конів до 1-го листопада, п'єс — музкомедій — до 1 листопада 1931 р. Матеріяли, що їх друкувати журі не визнало доцільним, повертаються авторам без затримки.

Сектор мистецтв НКО

— Ах... христа, бога, бліх мать, довго ви мене мучитиме! І, лаючи уже не так голосно, пересипаючи блохи богами, верховим матом, бородатий сезонник забирає своє лахміття йде спати на двір. Уже осінь, на дворі заходило, і в тепер з робітників цегельні ніхто не спав.

— Так і я, Павле Трохимовичу, разом з вами. — Радісно гукнув Филонович, захопивши піджачину і стареньку ковдру, почимчикував за бороданем.

Сезонники знайшли трохи соломи й умостились спати, леко від бараків у придолинку, за глинищем, тут затишно, угорі грається вітер, висять зорі на небосхилі, і місяць дивний і задрипаний дивиться сонно й безприхильно. Льоня виться просто в небо, і воно здається таке ж безбарвне, як і стеля в закуреному бараці. Морозяний холод починає пощипувати спину, Филонович повертається на другий бік, цюрблюється, і в очі йому зненацька впадає місяць і зазирає в синява неба. У Льоні мимохить прокидається незрозуміла історія на місяць. Та розваживши трохи, визнав, що місяць цілком невинна істота, і вся лють обернулася проти поетів, що сповідували обслінують бідолашне світило. Згадав, що і в них віршах не раз потіпується місяченько, і твердо вирішив, що тільки заживе по-людському, все це нічне чортівиння ген викреслювати.

— Давай спаруємось.

Спокійно промовив до Филоновича сусіда і присунувся ближче. Льоня і Павло Трохимович щільно полягли бік до боку, закутались двома ряднами. Зразу потеплішало, і дядько Павло скоро захріп. Филоновичеві трохи гидко лежати побіч дядька і дихати повітрям, напахченим застарілим потом і тютюном, димом з рота, та діватися нікуди: з воронами летіти — по-людськи й кракати. Ніякої огиди Льоні не личить виявляти, і його вважають за свого хлопця, і змінити цю думку зовсім некорисно. Треба терпіти. Та втім тепле, звогчене випарами повітря вплинуло якнайкраще, і сон хутко оповів стомленого.

Прокинулись тоді, як переможець ночі сонце, велике і ясне, зіпріле, відпочивало, спершись об землю, й своїми червоними писами злегка пронизувало пелену ранкового туману. Сезонники миттю вийшли з стану симбіози й хутко взялися до роботи. Працюють на цегельнях відрядно, — кожен старанно виробити якомога більше, а тому й починають робити зранку. День сьогодні видався жаркий, обливаючись потом, ввесь день підвозив Льоня глину до місілок і ввесь день з голови йому виходив профспілчанський квиток, що сьогодні він мав вжити. Сьогодні ввечері неодмінно піде. З цієї події Филоновича надзвичайно радий: літо праці на заводі не минуло марно. Йому ж бо тільки вісімнадцять років, а вже член профспілки. Даремно тільки турбувався й трохи не ризикнув своїм життям.

Наче все пішло на добре, Тепер його тут не побачать, ні ввечір, якби днів кінце. А день сьогодні як завжди: розтягся, мов дохлий, в пекучім степу, й нічого йому до соціалістичних темпів.

Льоня, затишнувши в кишені профквиток, Филонович уявляв себе справжнім пролетарем, який має твердий ґрунт під ногами. Тепер не хотів бути й хвилини. Тут хоч заробіток невеликий, алеж ніякісіньких перспектив. Це тільки селянам за літо він сяк-так назбирає грошей, а жінка дома сидить, і лежатиме тоді зиму безтурботно на печі. Льоні тільки треба було в профспілку вступити...

Льоня вже не хотів спати в бараках не ляже і вже зазидна в собі постіль в степу. Спати йому зараз не хочеться, Филонович сидів на пагорку і стомленим поглядом дизиться навстрічу йому спинаються в одній тонці обрії. Небо там то червоне то бліде, щораз міниться й переливається, як кров'ю. Цю кров нестримно і свавільно хлюпають на заводі, на мартені й домни великого заводу ім. Леніна. Ото завод, от де справжні пролетарі, етап будівництва соціалізму, от де непоборна сила, запаморочлива могутність, і в го-лові Филоновичеві, як у надхненного поета, стали заплітатись

Заводе, серце, рідний край
Ведеш ти в пролетарський рай...

Вони про- читали рядки склались у Льоні майже вміть. Вони про- читали невідробленим патосом. І хоч доля поета тепер мало цікавила Льоню, а втім промайнула надія, що поміж іншим на заводі й поетом може стати. Аджеж завод це невичерпне джерело надхнення. Жадібним поглядом дивиться Льоня на мінливі мариви індустрії, і в полум'ї марива робиться йому тепле серце, мужніє душа. Тільки там і більш ніде. Тільки там перспективи для поступу, а тут Льоні — тупець. І ро-здумав він на цегельні, це той же селянин — дрібновласник, що сидить у баракі і не вмивається аж поки додому

Льоня дивиться Филоновича на Павла Трохимовича, цього дрібновласницьких ідеалів, що й сьогодні йде до нього, щоб жоден цей дядько Павло позбутись своїх дрібно-власницьких навичок, — коли він жахливо некультурний. А Павло Трохимович, що два роки вже має профспілчанського квитка, не розуміє, як цей квиток раптом перетворив Льоню в сто-ячого пролетаря. Він навіть пропонує Льоні і сьогодні лягти спати, щоб тепліше. Льоня якусь мить вагається, а потім лягає. Цієї ночі ні місяць, ні зорі не посідають хлопцеві думки. Льоня думає про завод імені Леніна, про біржу, і засипає, і втомлені фізично стомленої людини, щасливий і вдоволений.

Другого дня Филонович на роботу не вийшов, заявив у торі, що кидає працювати, й одержав плату. Потім зареєструвався на біржі і твердо вирішив на абияку роботу не йти. Кілька днів на біржі Льоні довелось проманеврувати, аж поки не стали вимагати робітників на завод ім. Леніна. Вимагали тридцять чоловіка, і Филонович до цієї партії потрапляє. Дізнаючись од братви, довідався, що завод ім. Леніна річ не зарплати приємна. Деякі хлопці йдуть туди утретє і, клянучись всіма силами, заявляють, що й тепер повернуться, як тільки їх пошлють у транспортний цех. Новаки, що йшли на завод вперше, всю дорогу боязко розпитували, який же це цех.

Побоювання справдились; всіх робітників забирали транспортний цех. Та тільки щось близько половини одержали розрахунок книжки, інші ж повідмовлялись. Льоня Филонович вирішив на біржу не вертатись, мовляв, аби-на завод, а там уже можна перейти в іншого цеху, і залишився працювати в транспортному цеху.

Робота в цій цеху була часом тяжча, як на цегельні, а зарплата менший. Проте Льоня на свою роботу не скаржився. Новаки, посміхаючись і мружачи ліве око, він вичитував морозом несвідомим робітникам, якщо ті нарікали на свою роботу. Филонович уперто й вельми голосно доводив, що держава буде платити неспроможна, бо індустрії потрібні кошти, й що індустрію ми соціалізму не збудуємо. Хтось з робітників пробував сперечатись, та тоді Льоня вибухав ширим гнівом активіста будівника соціалізму, пирскаючи слиною (це теж притаманна властивість), доводив правильність політики щодо зарплати некваліфікованим групам робітників. Комсомолец, який працював тут, зразу звернув увагу на цього свідомого й почесного політично-грамотного новака й на другий чи третій день повідомив Льоню про збори комсомольського осередку. Филонович пообіцяв прийти, алеж на превеликий подив комсомольцеві сказав, що він безпартійний: „Ну, будеш“. — Безпартійно заявив товариш, щиро дивуючись, чому Льоня досі не вступив в комсомол.

Нема чого показати, що загал чорноробів зразу настроїлись вороже проти Филоновича. Ударники, серед яких він працював, майже не відрізнялись від не ударників, так само лінкували і брали різний матеріал і так само подовгу курили. Филонович з першого ж дня прийняв почесне звання ударника і за свою ціну намагався це звання виправдати. Льоня працював на заводі, тоді, як його товариші сідали покурити, чи просто відпочити. Головне через це й не мав він милости від робітників. Одного разу зскочила з рейок вагонетка, й ніхто не допоміг хлопцю поставити її на рейки. Товариші бачили, як Льоня вовтузились біля тяжкої вагонетки, і тільки зловтішно посміхалися та звалили агітатором, хоч Филонович вже й не виголошує своїх „агітпромов“, певно через мізерний їхній успіх.

Проте Льоню хто треба помітив і оцінив. Про нього написали в цеховій стінгазеті як про зразкового робітника-ударника. „Візьми приклад“ називалась ця хвалебна замітка. А невдовзі по цьому хлопця залічили в штат і перевели працювати в найбільш важкий цеху. Робітники в цій цеху видались Льоні більш пильніші, працювали сумлінніші й ударницьке тут було більше пошани. Як робітник-ударник, Филонович тут не так боявся в очі, до того ж і з промовами не дуже розійшовся, — боявся брав острах щось гостро сказати.

Робив так само пильно й намагався догодити всім, але стримався, тому й не дуже всякому він мулив очі й скоро для Льоні Лябана став любий друг. Особливо в приязні відносини вступив він з комсомольцем Степовим. Хлопець довідався, що Степовий сам із села, та вже два роки, як живе у місті. В розмові із Степовим Льоня став бідкатись про свою квартиру. — Не бач, не вдовольняли співмешканці-хлопці, з якими Филонович жив, залишивши барак. Степовий зважив на Льоніні бідності й щиро хотів зарадити його нещастю. Можна б перейти в інший цех, тільки навряд чи згодиться товариш. Вони, щоправда, дають лише вдвох, але кімната надто вже маленька. А втім, Степовий порадиться із другом і завтра Льоні скаже.

Ось, на Степового була мала надія, треба щось вигадувати. А покищо треба йти спати на стару квартиру. Филонович не поволі, бажаючи хоч трохи віддалити прикрий час зустрічі з неприязними співмешканцями. Тепер є можливість жити в ліпших умовах, — і яка йому рація з ними мучитись. У кімнаті го-лово не чути, може пішли куди — хоч відпочине спокійно. Але вранці вдома, тільки пильно й зосереджено грають у карти. Кімната дуже тісна: біля стін намощені нари, а всередині невеликий прохід. І молодики пристосувались: поставили в проході свій сундук, посідали навколо на ліжках і ріжуть у дурня. Спати не можна. Льоня від порога зразу лізе на нари й лягає на своє місце. Дуже стомлений за день хлопець ладен був моментально заснути, як раптом:

— От, робота, на очко грошей немає. Та я на селі, — ніде не заробляв, а на очко було... Провались ти з своїм заробітком, — промовив молодий хлопчина з повіспованим обличчям гидко вилаявся. — Я вже давно побачив, що тут не заробити. — Обізвався до нього картьяр. — Так от виїхати ні з чим. Галстуха і то нема за що справити, а старцем у село не приїдеш, — заробив, скажуть тебе буєлики.

— Ну..., буду економити. А місяця дороблю і роцот, — промовив далі Рябань — так називали товариші хлопця з повіспованим обличчям.

— Ні чорта ти не зекономиш... голову одрубати даю. Роби доки роцитають, так може хоч за два тижні вперед виплатять. — Роздратований Рябань ще з більшою запальністю, приби-

раною в стовідсотковий мат, доводив безпідставність тих сумнівів. Филонович бачить, що каша заварилась над питання дебатуються занадто вже животрепетні, а тому й піти з дому, щоб не слухати цього гамору.

Льоня йде в палац культури, — в єдине своє місце відпочинку. Хотів пішки, та дуже холодно — зима використовує на вулиці груднем права й холодом згинає блаженно-вдягнених людей, довелось їхати трамваєм. Сьогодні все складається не так, як хочеться, і Льоня роздратований простує до трамвайної зупинки. Грайливо повіває вітерець і обцілює Филоновича своїми теплими губами. Хлопець шуляється, чмихаючи водить усе носом, немов би хоче вгадати напрям цього пустотливого вітерця, але Льоня просто сердиться. У трамваї Филоновичеві не подобається його суворий вигляд, і обличчя возсіяло непідробленою й всепрощальною добротою. Разом з Льюнею їхали два робітники з вальцювального цеху. Молодиків цих зараз не знають: чисті, добре одягнені, — вони дуже мало скидають на тих, якими Льоня їх бачив на заводі. Филонович мимохитом посміхнувся в їхній бік, і один з робітників голосно зашепотів товаришеві: — Симпатичний парубійко, в нашій цеху працює той, якого знаєш? — Не чути, що відповів товариш, та певно, що нехорошого, і це сповнило Льюню життєрадісною снагою. Було трохи незручно за одіж. Ідучи сюди, хлопець навмисно одягнув святної одежі, а зараз не мав за що справити. Думав, що чужа одежа певна ознака пролетарів, а зараз, бачачи щастя молодих робітників, уже побоювався, чи не робить його образ протиіжнього впливу.

Палац культури, — це велично-похмурий чорний велетенський примостився неподалік заводу і, мабуть пишаючись з такою величчю, сидіства, переможно височів серед невеличких робітничих будинків.

У палаці Льюню вразила велика метушня, — серед численної публіки чимало було зеленої молоді. В чім річ? Що тут сьогодні відбувається?

Пат і Паташон на морі

Впали в вічі великі літери афіші і враз зрозумів усе кіно Филонович майже не ходив, — його не спокусили й не уславлені Пат і Паташон. Не те, щоб не любив Льюня просто хороблива скнарість не дозволяла молодикові задумувати цю немудру потребу. Льюня за звичкою йде до читальні, проглянути газети й може ще з ким познайомитись.

Незабаром до читальні ввійшов і Степовий. Хоч Филонович його вже бачив, та якось машинально перший радісно привітався. Вхопивши Степового за руку і з усмішкою заглянувши йому в вічі, Льюня спитав про квартиру.

Дивись, переходи, — мій товариш погодився. Знаєш, питає, як знаєш, так я сказав, що він хоча й не комсомолец, але він на ять.

Льюня ді Льоню приголомшила. Забувши все, молодик пірнув у море радості. Радісні хвилі підступають Филоновича, і він самісіньке горло, як потопальник тримається він за руку й не може висловити йому подяки.

Та то вже..

Льюня промовив Льоня, схвилюваний приємною несподіваним сказав ще про деякі приємні речі, а потім кудись вийшов.

Льюня сам, Филонович хоче розважитись ілюстрованими журналами. Але журнали заповнені фото, що ілюструють розмах будівництва, — все це Льюні вже давно остогидло, і він відкидає геть. З сумом одвів очі від набридлих ілюстрацій порога вгледів секретаря цехкому, — їхні погляди зустрілися.

Секретареві якусь муть була розгубленість, та коли Филонович обличчя заграє посмішкою, він, не вагаючись, підійшов до нього. Секретар пригадав, що це робітник з їхнього цеху, і хоч Льюні не знав, та поздоровкався й запропонував хлопцю йти за компаньйона в доміно. Прекрасно! Як до речі, — Льюня сам шукав, з ким би пограти. Филонович не любив грати з людьми свого віку, а тому зразу взяв секретаря під руку, спитав його ймення і взагалі поведився, як знайомим.

Льюня довго. Филонович часто заливчасто реготався, розповідав навіть якусь анекдоту, що стосувалась до гри, одно слово, Льюня плескали через вінця. Обидва хлопці з гри вийшли задоволені. Хоч Филоновичеві йти не по дорозі, та все ж Льюня провів нового знайомого.

Льюня секретар, дружньо б'ючи Льюню по плечі, серйозно промовив:

Льюня ти хлопець розбитний, з роботою справишся, візьми з собою робітників, — грамоти їх учитимеш...

Та я з охотою, тільки чи справлюсь...

Справишся, справишся, — ми не таких комсомолят понаставляли, треба й позапартійних притягти...

Филонович згоден. Завтра він неодмінно зайде в цехком і поговорить остаточно про час і місце навчання. Міцно тисне секретаря в руку і йде спати, сподіваючись, що це остання його зустріч з осоружній квартирі.

На наступного дня Филонович працював у першій зміні, бадьорий. Справді бо, як йому не радіти, адже після роботи він переходить на нову квартиру, до комсомольців. Крім того, профробітник помітив, дав навантаження, а там з комсомольцями потоваришує, — тоді заживе. А товариш Степового так

ще й член бюро,— не знати чому пригадалась читана в дитинстві книжка: „За богом молитва, а за царем служба не просядуть“.

Проклята книжка,— вона тоді справила на Льюню сильне вражіння... А зараз, як це не до речі такі асоціації. Подальші молитов і царів,— Філонович тепер житиме не з такою брешнею,—там він себе покаже.

Хутенько вклавши в торбинку свої нескладні речі, Льюня поспішає з хлопцями і шмагає до нового житла. Філонович згадує, як людям сподобатись: треба тільки в усьому догоджати і не боятися дрібних від себе послуг,— бож ніхто старших не любить. Власне, Петро Степовий уже на його боці цілком, це видно з тим тузом якось поладить,— не з такими ладив.

Обидва старожилці саме були вдома. Петро, вгледівши нового мешканця, спішить відрекомендувати його товаришеві.

— Оце той самий Філонович,— знайомтесь... А це наш філософ — Іван Якимович Потапов... думаю, ви поладите — побузуйте, либонь, і ти, Льюня, митець.

— Бузить... Ти мені не ображай Ваню,— виходить що й бузить, хай уже я... — удавано-серйозно промовив Філонович і злегка штовхнув Степового в плече. Розбалакались... „Філософ“ говорив на диво мало, жартувати зовсім не наважувався, навіть червонів соромливо, коли жартома зачіпали і його особу. Філонович скоро переконався, що Потапов на бузотьора, якого спочатку ладен був його вважати, аж ні трохи не одається і що характеристика, дана він Степового надто вже бує на неточність... Та й на вигляд — нічого серйозного: низенький, маленьке, гостреньке обличчя, такий же й носик... очі правда, розумненькі, а загалом — миршавенький блондин.

— А відкіля ти сам,— зненацька спитав Потапов у Льюню.

— Та я, знаєш... — звідусіль... — і дрібно засміявся.

— Ну, а так... — конкретно... — провадив далі Потапов.

— Конкретно... Приїхав я з Києва,— родичі там маленькі, у мене. А до цього — тягався просто, у дитбудинку був... Батько мої померли під голодний рік....

Потапов з відповіді був наче вдоволений,— а втім, хто й знає. Про це вже більше не говорили,— перекидувались один з одним на всякі теми, ні на чому довго не спиняючись. Аж Степовий згадав за якусь свіжу анекдоту і вважив за потрібне розповісти.

— Знаєте, тільки так не вийде як у нього.— Гарячився Степовий.— То просто в розмові... От, каже, ми зараз розбагатіємо, підеш у цербкооп, так чого там тільки нема: цукру нема, м'яса нема, мила нема, мануфактури нема, ниток нема... — і нічого нема...

Філонович злегка посміхнувся, але Потапов зразу спохмурів і мовив до Степового серйозним тоном.

— Ти от міщанські брехні переймаєш, підхоплюєш контрреволюційні плямки оскаженілого обивателя. Воно правда, кому воно й нічого нема, не можемо ми зараз так наші цербкоопи розвалити, щоб і свині не їли... Робітникам ми постачаємо... треба наживатись...

— Це правда,— підхопив Філонович.— Міщанство всякі нісенітніці поширює,— треба, Петрику, таким патяканням відсікати.

Степовий трохи посмутнів. Він просто не зважив усього, що казав дурницю, хлопці праві,— такими речами легковажити можна. Потапов, сказавши це, далі видно не мав бажання розгорнути й сидів похнюпившись. Льюня, немов трохи розгубився,— не знав, який в розмові тон узяти. Якусь мить мовчали, а потім Потапов:

— Мабуть на цім точка... Я буду працювати,— й за цим узяв з полиці книжку.

— Знов за ту — філософом станеш,— зауважив Степовий.

— Та ти не жартуй, тобі теж доведеться взятись. Окружком, брат, провадить таку лінію — нема практики без теорії.

Філонович поцікавився книжкою.— „Плеханов. К вопросу о разложении монастического взгляда на историю“.

— Серйозна книга,— промовив Льюня, не розуміючи заголовку.

— Так я в гурток поточної політики записавсь,— продовжував далі Степовий.

— У гурток поточної всім треба, а це окремо...

— Мені це тяжка грамота,— я куштував.

— Дурниці. Нічого нема непереможного,— відповів Потапов і почав читати.

Хлопці трохи посиділи мовчки, а потім почали клопотатись про місце спати для нового мешканця. Петро з Льюнею пішли до хазяїна й принесли звідти якесь старе ліжко. У кімнаті місця було мало, й хлопці довго пересували ліжка, аж поки сяк-так розмістилися.

* * *

Відтепер ріка Філоновичевого життя ввійшла в береги і якийсь час текла спокійніше. Насамперед Льюня ні крихти не боїться, що його можуть звільнити з роботи. Більше того: молодик помічає, як щодень зростає його авторитет і серед адміністративно-технічного персоналу й серед громадських кіл заводу. Його гурток ліквідації неписьменности працює чудово: після двох місяців роботи всі слухачі читають. Бадьоро крокує Філонович з читанкою й задачникком під пахвою на завод, де в одній кімнатці контори примостився його гурток. Під ногами рипить притоптаний паркет, пустотливий морозець злегка пощипує то уші, то ніс, мушкетером пробігає по спині. Через білосіру прозорість туману

сяють в обіймах снігових кристалів незайманою білістю й пучками рівних ліній перекреслюють селище. Зима в вбранні мов та троянда біла — така приваблива й колюча, тямний піджачок гріє паскудно. Погані заробітки: купив білі постіль, а на теплий одяг ще не спромігся. Звісно, не все зробиш, коли ж?.. доки буде ждати того щасливого часу, коли за по-людському?.. Прокляття! Той час треба завоювати, — сам, що не прийде в руки.

Веселий настрій, — мов корова язиком злизала. Все, що за цей час зробити, по суті дуже мало важить. Набутий Льонон громадський капітал зовсім безсилий, щоб правити за трамвай, що з його допомогою Филонович виплигне з царства неохоти в царство свободи. Справді, що має він такого, яке б могло б йому покинути чорну роботу на заводі й сягнути в майже нічого. Те, що хтось його вважає за гарного робітника, що має невеличке навантаження і з кимсь в гарних стосунках, все це по суті мало й мало, бо таких, як він безліч. Треба безпечити себе далеко краще. Якщо Филонович не може вийти до лав партії, то треба вступити до якоїсь іншої організації, може менш авторитетної, але такої, на яку зважають... Треба стати до лав робкорівського руху, — іншого виходу поки не видно. Не слід тільки відволікати цієї справи надовго, а негайно ж вступити з серйозністю й заповзятливістю, властивою юнацькому кові. А про що писати?... — Весілля сорочку знайде. Треба тільки глянути робкорівським оком по заводу і зразу можна сперегати безліч цікавих речей. А спочивати на лаврах рано, як рано.

Від цього дня Льоню опанував неспокій. Хлопець метушив як запаморочений. Під час праці пильно придивлявся до дрібніших деталей вальцівного виробництва, по роботі ж не писав додому, а бігав по інших цехах, заходив до цехової, речитував стінгазету. Уважно читав і заводську друковану газету „За метал“, та матеріялу для власного допису так і не міг брати. Нарешті щастя само до рук прийшло. У заводській газеті — на першій сторінці великими літерами: „На заводі інженер — прорив“. „Промфінплян в першому кварталі всі цехи вилюргійного велетня не виконали“. „На боротьбу з проривом громадськість заводу не мобілізована“.

З вогнем в очах і з боєм у душі прочитав Льоня першу статтю. Молодик зразу зорієнтувався в напруженій обстановці. Він негайно пише статтю до заводської газети за протестом проти завдання робітників у зв'язку з ним. На те ж редактор просить робітничих пропозицій, — гаятись нічого. У невеличкій але красномовній статті, Льоня палкими словами закликає робітників напружити всі сили для ліквідації прориву, виконати п'ятирічку за чотири роки. Підписав: „Робітник вальцівного цеху Л. Филонович“ і вкинув у скриньку.

Недовиконання промфінпляну зразу розбурхало всі громадські організації заводу. Відразу всі помітили силу неадаптованості, які перешкоджають роботі. Робітники, бачачи, що адміністрація почути не хоче, почали до їхніх пропозицій, стали активно виявляти конкретні пропозиції виробництва й подавати поради, як їх усунути. До заводської газети надходить багато різних заміток про хиби виробництва, іноді й з конкретними пропозиціями. Якийсь „Манесманівський“ пише: „Я пропоную приладнати гальмо до маховика варстату Фасля, а то так, щоб зупинити маховик, ми витрачаємо двадцять-двадцять хвилин“. Филоновичеві зацеміло в грудях, коли прочитав таку вдалу замітку манесманівця. Його статейки, де він волав до робітників з нестримною енергією взятись до ліквідації прориву, редакція не вмістила. — „Загальні слова. Пишіть про конкретні випадки з роботи вашого цеху“ — так відповіла Льоні редколегія. Спроба пристати до робкорівського руху закінчилась, вважає, невдало. Розваживши трохи, Филонович вирішив, що інакше й бути не могло. Робітничу клясу — це люди, їх галасливістю не купиш. Отже, треба робити так, як робітники редколегія, а це був виступ з нікчемними засобами.

До речі зараз можна не тільки робкором висунутись — енергійна участь у виробництві не менше важить. От хоч би бригади добровільців, утворювані з ударників для ліквідації окремих неадаптованостей виробництва. По інших цехах такі бригади вже є. Льоню страх як пориває працювати в такій бригаді, та в вальцівному цеху чомусь не утворюють. Хлопець нудиться. Задурно влучний момент, марнується час, що його важко надолупити. Молодість не вміє вичікувати, — вона нетерпеливиться, як постійний кінь, хвилюється, мов потік у повідь. Филоновичеві не спокій. Він бачить, як блискавично день-у-день збільшується продукція, як дивний, назовні невиявлюваний, робітничий запал, який кілька днів перебільшує норми вироблення. А що ж робить Льоня, щоб стати помітним в шаленому потоці пролетарського ентузіазму, щоб виринуть нагору поки потік грає?.. Льоні пропав апетит, не стало апетиту, в лякливому неспокої гинуть його молоді сили, варті ліпшого вжитку... Молодість часом даремно неповажиться...

І Филоновичеві всміхнулась фортуна, — всміхнулась несподівано, в найтяжчий час розпуки. В аркушевальцівному цеху тріснув аркушевостат. Миттю налетіла бригада добровільців і взялась ремонтувати. Добровільці працювали справді по-ударному. Та роботи було вельми багато. Бригада не встигла відремонтувати за одну зміну й вирішили працювати аж поки не закінчать. Ентузіястам соцзмагання за всяку ціну хотілось якомога раніше примусити варстат працювати на п'ятирічку. Филонович дивився на ударників з заздністю й захопленням. От, коли б можна було до них пристати, — це ж зараз так ціниться. Не можна... і зненацька-розрадлива думка: Льоня напише до газети

вірш про цих невтомних бійців за соціалізм... Тепер надруку Хлопець знає, як надати віршеві переконливості: насамперед наповнити вірш яскравими виробничими моментами, унікальними гальних місць. Додому сьогодні не піде, а залишиться в цеху спостерігати роботу. На волі можна краще уявити всю красу велич вальцювання.

Серед заглушливого ляскоту і гуркоту спокійно плавають в повітрі червоні бовванці, такі статечні й неприступні. Та ось нагартований бовванець спускають вниз, як потрапляє він між двох чорно-похмурих, спокійних в своїй могутності вальців. Вони стискають вальці в своїх холодних обіймах розпечене тіло бовванця й по хвилі викидають геть розчавлене, безсиле. Та бовванець із цього невдоволений: розтиснутий бовванець з однієї вальців посилає до інших, аж поки з непокірного металу не вийдуть мідні стрільчасті рейки, які встеляють наші буйні шляхи до соціалізму.

Невимовне вражіння справила на Филоновича пила, що вилітає з довгі рейки на цілком придатні для залізниці короткі відрізки. Покірно лягає під неї червона рейкова смуга, — пронизана, розколоті, зойкне пила, суховієм розлетяться іскри, і вже робітники віддають одрізану рейку. Льоня вирішив, що кращої обставини для роботи добровільців, як їхній рейковальцівний цех, і не знає. Вальцювання рейок, залізниця і паротяг з червоною зіркою — найяскравіші символи великого, непереможного індустріального руху.

Набравши таку силу вражіння, надихнувшись могутністю індустріального руху, Ляня сів писати. Спочатку слова туги єднались в корінь, уривчасті рядки бойового віршу. Та перегода поетичне напруження дійшло кульмінаційного пункту, і надхненні слова індустріальної поезії полилися нестримною річкою.

Прогули геть.
І розбрат геть.
Нехай живе єднання...
Ура, ура.
Ура,
Ура.
Ми дужі в соцзмаганні...

Цими рядками закінчувався вірш, на них і вгамувалась бурхана поетична стихія. Підписав: „Робітник вальцівного цеху Леонід Филонович“ й негайно одніс до редакції заводської газети „За Металь“. Що вірша надрукують, Ляня був того певен. Адже вмістили недавно виробничий вірш російською мовою, він же написав по-українському — тим паче надрукують, — та ж українізується. І Ляня не помилився. — Через чотири дні одержав газету, і в ній був надрукований його вірш. Від щастя защеміло під ложечкою, і в очах потемніло, споглядаючи газету озорні далі. Що буде з ним? Куди тепер сягне? Адже цей вірш

нагато збільшив Филоновичеву репутацію й нарешті відкрив йому новий шлях, шлях поета.

Ляня зо два ходив Ляня очманілий від щастя й немов роздурений. Дехто з знайомих, а їх у Филоновича уже чимало, вірили в нього з успіхом. Молодики це було надзвичайно приємно, бо Ляня працювало й без того збуджену уяву. Тепер він справді давав собі раду. Тільки не слід на цьому заспокоюватись. Не сидіти ж ці роки отут на заводі. Якщо вже й на заводі працювати, то працювати тільки інженером. Треба хутчіш забезпечити себе грошима і гайда до ВИШ'у. Та чи ж можна домогтися цього, працюючи до газети віршиками?.. Смішно навіть думати. Це тільки фантазії фантазії хлопчика могли постати такі нездійсненні. Филоновичеві треба, щоб командували вчитись до роботи або з виробництва. А хто його командує? За які заходи?.. Що він таке? Робітник-громадовець? — Хіба трохи... Робітник? — Ну, тут він без сумніву зазнав поразки. Адже не надрукували його замітки й не надрукують, бо нема про що йому писати... Ляня трохи ранувато почав плекати рожеві надії, — воно, бач, легко вrostи в робітничий ґрунт... От, інші хлопці винаходять винаходи, удосконалюють, а що Филонович винайде, що удосконалить?.. А винахідник це ж не жарт! Кого скоріш пошлють учиться, як не винахідника?.. Ех, прокляття. Що ж робитиме тепер, як просуватиметься?.. І стає лячно перед долею, такою скнарою перед долею... І знов постає втішна думка. А хіба можна зразу домогтись всього? За якісь місяці хоче на небо вилізти. Люди тут працюють роки, а тому й винаходять і до газети пишуть. Молоді ж він і недосвідчений, — треба попрацювати, спішити нікуди. Так поступово всього й доскочить. От, з винаходами почне знайомитись, — в палаці культури їх повна зала. Треба й креслення навчитись, а там і сам щось змайструє — робітничі винаходи не дуже складні... Обставини диктують менші темпи.

Тепер Филонович частенько вечорами сидить в кімнаті винахідників і терпляче розглядає винаходи й портрети винахідників. Молодих хлопців, винахідників, у Ляні прокидалась мимовільна заздрість, яку він мусів тамувати, почувавши власне безсилля. На виробництві молодик розумівся ще погано, й коли ставився з метою щось удосконалити, то або все йому уявлялось неможливим, або змін не потребувало, або все треба до щенту перекладувати. Та тепер Ляні не бракувало витриманості і в серці йому не гасла надія на колись.

Филонович потихеньку працював, терпляче вичікуючи того моменту, коли заговорить з ним. Помітно минав час, спокійний і сіренький. Филонович не боїться замерзнути у ватянім піджаку і вільний виходить куди заманеться. Зима, колись пружка, іскриста і м'яка, зараз помітно м'якшає, знесилюється. Незаймано-біле снігове вбрання поруділо від сонця й щодень береться брудною снігою. Повітря наповнене холодним водянопрілим запахом весни.

Вечорами стримані звуки радіоконцертів (іх ледь-ледь чути крізь подвійні рами з робітничих домиків) заглушують лункі коханої мелодії, зухвалі і бентежні. Коти — це безсумнівні вістунки вечора. Мабуть їхні мелодії не дають сидіти в кімнаті, — в ній скучно і сумно. Гарно на вулиці тиняться без мети, там пахне сирістю і журно жебонять струмочки.

Филонович виходить з кімнати у вогку сутінь вулиці, спинається на штахеті і довго стоїть, п'ючи бадьорливе повітря вечора. Завтра йому рано не вставати, і це виправдує безглузде стояння на безлюдній вулиці робітничого селища. Ляня стоїть вщерть переповнений невимовними бажаннями й незрозумілим тривогою... Хлопець милується своєю самотою. Зненацька скрикнули двері, і Ляня мимохіть озирається. З будинку вийшли зяїнова донька і молодий інженер. За хвірткою інженер мимовільно обіймає Пашу за стан, і зануривши руки в пухку безодню грудей, пропливає заводнілою вулицею. Яка підлота! З неї буває прекрасна наложниця, — законний паразит на тілі грошовитого чоловіка, Филонович аж попеліє від люті. Цій дівчині не вистачило терпіння закінчити семирічку, — вона всю себе присвячує пошуку мужа-інженера. В свій час цій кралі Ляня сказав кілька плімент і улесливо посміхнувся. Та майбутня інженерша обдарована юнака таким поглядом, після якого лишилось тільки завважувати. Ця красна фігуриста дівчина не може, бач, кохати якогось чорнороба. А Филоновичеві й непотрібне її кохання. Кохання Ляня не зазнав і не зазнає, бо це шкідливо пережиток. Це лицемірство, маскування фізіологічного потягу протиленної статі. А скільки прикостей виникає на цьому ґрунті! Жак один!.. Филонович людина передова й дуриги рівного товариша не стане. Та й із дівчат вже дехто суть справи зрозумів, — є такі, що дивляться на речі просто. Він сам знає кілька загальноприступних дівчаток, — у палаці культури вечорами виступають. Мабуть вони і зараз там. А коли там, то Ляня з якою напевне зазнайомиться, — варто тільки оком моргнути. А то і не треба домогтись чогось від патентованої міщанки... Ото справді жінки-товариші, ті кохають практично. І молодик поспішає до палацу культури, сподіваючись зустріти потрібну йому дівчину. І сподівання справдились. Огрядна дівчина сновигала з нею по кімнатах, звабливо похитуючи станом. Як до речі Ляня прикинувся, — дівчина, видима річ, нудьгує. З нудьги він і почне: сам мовляв, їй скучно, а йому теж, — от, так і розбалакаються. Ляня сміливо заглядає дівчині в вічі, і на обличчі йому готовість сказати, та красуня проходить мимо й не мить не діткнувшись хлопця своїм голубливим поглядом. Молодик іще раз зустрічається з дівчиною, та серце йому вже запліднене непевністю.

Дівчина його не помічає... Та й смішно було б, якби Филонович хоч на мить привернув її увагу. Ходить якийсь нахабистий голодранець, — в такім одязі його за босяка можна вважати.

Ляня з досвідом. Филонович уявив себе зараз скрайнім злидарем, який може викликати в дівчини хібащо жалість. Запальний молодий мисливець в найрішучішу хвилину постеріг, що нема нічого жодного набою, і зажурений покидає принадну жертву. Подратований Филонович майже бігцем повертається додому, а думка про одяг прикро мулить мозок. Йому конче зараз потрібне пальто, щонайменше плащ, а за що купити?.. На голод же засудити він не може, — на такий роботі потрібні ситні харчі. Щоб одному прокладати дорогу до кращого життя через цілі країні перешкод, без доброї зброї і життєвого досвіду... А мусиш... Та і з винахідництвом справа застрягла. Нема за що вчепитись в її годі... А річ це корисна з усіх поглядів: зразу твоя соціальна цінність побільшає, і матеріальна вигода не маленька. Тільки чи ж він винайде, що удосконалисть у своїм цеху?.. Коли ж там так просто...

Ляня спати занепокоєний. У голові стрибають робітничі винаходи, завод і велично-похмурий вальцівний цех. Тільки цех не в роботі: Ляня зазмер на мить, і ні душі робітників. Цікавий знати, що трапилось, Филонович пильно обдивляється цех, заглядає в усі закутки і між іншим під вальці. Зненацька вздрів під одним вальцем багато золота. Золота, та ще в такій кількості, Ляня ніколи не бачив і це його трохи спантеличило. Та через якусь мить хлопець отямився і, стережучись чужого ока, метко став набивати дорожочинним металем кишені. Якби не вгледів хто, ще раз би витягнув і тоді все! Уже пальці діткнулися осяяних крупинок, як Ляня здригнувся, цех, загуготів і з шаленою швидкістю закрутився вальці. Обійнятий неспівським жахом, Ляня чимдуж витягнув руку і незграбно протирає свої заспані очі. Химерні плетива сну на деякий час хлопця приголомшили. Знав, що сном не слід надавати віщого значення, а втім ніяк не міг забути чужинацькі нічні видива. Золото неначе й проти щастя, от що йому трохи не позбувся, — це вже погано... А може сон проти винаходу?... От, дурниці. Ще й на сон зважати... Звісно, до устаткування цеху треба приглядатись, — гляди, може що й єсть, може й все гаразд... А сон-пусте.

Ляня леж і на роботі не міг цілком заспокоїтись. Сон полишив на пам'яті невинуваті сліди. Думаючи про винахід, раз-у-раз нагадувався на могутні спокійні вальці, що так щедро вночі обдаровували золотом. Уже й зміну відробив, а йти додому не хочеться. Филонович похмуро дивиться на рівні круглі вальці, й не віриться йому, як це можна щось удосконалити в цих так просто збудованих циліндрах. Та потопальник хапається за соломинку. І хоч Ляня вже очі видивив на байдужі чорні вальці, а таки не відводить погляду від їхнього невтомного крутіння. Аж ось обличчя Ляня кволий, непевний вогник радости, а зіниці очей зразу розширилися від подиву: Филонович завважив, що масло з-під вальців не збирається, воно тече на землю й пропадає. А масло

ж коштує грошки... безперечно коштує. Тільки ж чому раптом до цього не подумався? Невже це Льоня має відкрити носом Америку? Та масло потоками ллється, і за рік його в покидьки певно на тисячі карбованців... Принаймні, можна писати до газети, як той манесманівець. Мовляв, циліндрове масло без пуття пропадає, а його б можна використати, коли штакетке приладнати, щоб масло збирати. Хоча, чому це він буде писати, щоб хтось приладнував, адже це штука нескладна, — Ляля й сам зможе такий прилад винайти. Винайти... Та цього ж тільки й домагався. Ні. цієї справи з власних рук не можна пускати. Тепер ясно, і більше тут не стовбичити, а то ще до даються.

Винахід із омріяних туманних далекостей зненацька опинився перед самими очима. Він, щоправда, трохи затьмарений, не зовсім ясний, та все ж був майже в руках. Филонович з несвітською настирливістю й упертістю якнайскорше хоче до деталей розбити свій винахід, силкується уявити увесь немудрий його механізм. Щоб полегшити роботу уяви, Льоня безнастанно робить нові й нові рисунки свого приладу. Всякий новий рисунок має якийсь дефект, Льоня його розриває й хапливо робить інший. Хлопцеві аж ніяк не хочеться загатятися. Треба якнайшвидше дійти краю роботи, взнати результат, — а ще страшнувато, коли хто не випередив і не винайшов би те ж саме. Метушливій Лялі вдачі тепер був безкрай простір. Молодик ніби захворів на якусь дивну хворобу спішити. Филонович спішив абсолютно скрізь і завжди. Навіть спати став менше, попоїсти забував. Будинку культури тепер не йшов, а біг. Заскочивши до середини швидко оббігав, чмихаючи своїм рухливим носом, усі закутки надовго осідав в кімнаті винахідників.

Такий лихоманковий Филоновичів стан скоро помітили одні кімнатники. Степовий подумав, що Льоня знов щонебудь уструняє як колись із віршем. Тільки що саме... Потапайливий хлопчина, не вуж не можна оповісти товаришеві своїх намірів. Хлопець пробував допитатись, але Льоня уперто однікується і тільки промовив: „Потім побачиш“. Ці слова видались Степовому величезними, — грандіозність Филоновичевого задуму тепер була сумнівна. Потапов також помічав, що Филонович надто вже чимось заклопотаний, та ставився до цього зовсім інакше. Раз у раз чорі між товаришами і балачка виникла з цього приводу.

— ...Цей зробить...

Обнадієно сказав наприпослідку Степовий.

— А я тобі говорю, що нічого путнього, — заперечував Потапов. — Ото походить до винахідників, а сам нічого не вигадає. Це не галасливого віршика зробити, а брат...

— Е, ні... Ти до Лялі ставишся необ'єктивно... Ти от говориш, що він і нечесний, і нещирий, і підлабузник великий. Хто його зна, — може і є трохи підлабузництва, так воно ж тут ні до чого

і практично підходить, — найголовніше — це його робота. Ти от дивишся, він гарний, як робітник...

Та гарний. — Гарний, активний, передовий, свідомий, — хай так, не перечу... Тільки давай більше про нього не говори, облишмо ці міщанські пересуди... — не люблю...

А про що ж говорити... — стишеним тоном промовив Степовий.

А про те, — провадив Потапов, все ще хвилюючись, — що в тебе взагалі неправильні погляди. Ти за пусте вважаєш і чесність, і щирість, і сумління, — аби по-твоєму робота була гарна, аби тільки вона руками робить — це байдуже. До людини ти підходиш як до машини: наша вона, чи капіталістична, а як добре зроблена, то користь однакова. Помиляєшся, дуже: людина — не машина.

А що ж таке людина?... Ти мені буржуазного ідеалізму не впускай. Дивись, що наука каже.

(Степовий розлючено показав пальцем на плякат „Людина — машина“, що висів у нього над ліжком. Намальована людина на плякаті прекрасно ілюструвала заголовок. Потапов якусь мить мислив на безліч рурок, динамо і дротів, якими напхано грудну клітку і череп людини, а потім спокійно зауважує.

Дурниці то все. Ти розберись, а тоді й кричи. На плякаті показувать нам. А ти пригадай, як Ленін говорив. Він казав, що члена партії треба вважати тільки того, хто чесно працює в партійній організації, хто справжній комуніст і за ідею комунізму готовий віддати своє життя. Ті, що стоять на півдорозі, оглядаються назад і йдуть до партії з корисливою метою, партії не потрібні. Так, Петре, треба, щоб людина не тільки гарно робила, а ще до цього робила щиро, чесно, некорисливо. Тільки щирість і чесність буває різна. Є люди, які за добру ціну продадуть і честь і сумління, і щирість, і, навіть, мислитимуть до смаку хазяїнові, — таких треба стерегтися. це найлютіші вороги. Такої публіки роздобилося чимало і роблять вони „щиро“ й „віддано“ тільки доки не знайдеться багатший хазяїн, що заплатить дорожче. Прихований ворог небезпечніший від явного — його, часом, вважають за друга. Потрібна уперта, нещадна боротьба... Хто не бореться з нами — той проти нас...

З такими й бореться трудно, — поки він себе не виявить, поки не доведеш нікому, що то ворог... — Озався Степовий по-своєму певно.

Трудно, а треба. Легко ніщо не робиться...

Потапов замовк. Далі він наче й не мав бажання говорити, хоча було, що товариш його зрозумів. У невеличкій кімнаті навіки чинив час залягла вечірня тиша. Але тиша жива, — пронизана електрикою, в легкій шелесті газетних сторінок, насичена буденним життям двох молодих організмів. Скоро прийшов і Филонович. Був тривожно-радісний і злегка стомлений. Не озиваю-

чись до хлопців, Ляоня почав укладатись спати. Степовий ропонував йому газету, але хлопець відмовився, посилаючи втому. Филоновичеві сьогодні не до газет: він винайшов збирати циліндрове масло, — йому тепер радісно і м'ясно, піру в будинку культури остаточно опрацював проєкт, а завтра віддасть до винахідницького бюро і заживе спокійніш.

Поки був винахід у руках, Филонович почував себе тим самим вченим, що знайшов точку оперття і має перевернути. Як же здав до винахідницького бюро, — постала непевність. А як проєкта не ухвалить?.. Або визнають за дріб'язковий і не будуть застосувати?.. Все може бути.

Ходит Филонович, мов у воду вмочений. Мало не щодня бігає до винахідницького бюро, і ніяк не доможеться певноїповіді. Нарешті дізнався з авторитетних джерел, що винахід буде застосований і винахідника преміюють! Розмір премії відомий, але говорять, що багато. І певно це так... Хто ж винаходить, як не буде доброї нагороди. Напевне карбованців із 500 одержить. А як одержить, тоді вже нічого скупитись: зрештою так одягнеться, що й небу жарко стане. Ляоня негайно купує місезонне пальто, а за премію решту. Боятись нічого тепер не загине. Оце вже справжня перемога. Робітник-винахідник! У ВИШ тепер йому дорога забезпечена. А як закінчить тоді годі жити на мізерні гроші — дайш „плату за згодою“. Правда уже й зараз можна краще жити. Ось премію одержить, а там і розряд більший дадуть, — почне з дівчатами знайомитись, тепер вони самі за ним бігатимуть.

Та з премією чомусь не поспішають.

За днями проминули й тижні, а премію тільки обіцяють. Ляоня запідозрив тут звичайний бюрократизм і почав доправлятися, шукаючи, — його терпінню надходив край. Нарешті дочекався ордеру в руках. Але, що це таке?.. Сто карбованців... Не може бути. Мабуть, це помилка... Ні... Так куди ж дивиться секретар винахідницького бюро? Це так він захищає винахідників?! Добре! Та секретар винахідників захищає, тільки що поробиш: Филонович обмежений... Тут уже Филоновичеві терпець урвався.

— Що мені ваші фонди? — кричав він. — Ви робітників праці не ціните, ви так усяку охоту в молоді одбиваєте... Бачте, таке... Та я на вас в цехком поскаржуся...

— Можеш скаржитись, — тільки без крику, будь ласка. Гарний робітник не для наживи винаходить, — це не лавочка... А якщо заохоти ми даємо досить...

Що з ними більше говорити? — Довелося, грюкнувши двері, вийти. Дарма вже. — Хай по-їхньому, а Филонович своє таки долужить... То думав відіслати назад катушки ниток, а тепер продає. Це ще й краще: на катушках заробить не менше, і ба більше не образить — його підтримає. А премія нехай... — Стань до роботи більше, так ще несвідомим робітником, кар'єристом зробить.

Краще мовчати... А в цехком заїде, — тільки не скаржитись. І а знати, що чути про курси готування до ВИШ'у. Аби на курси заїхали, так він тоді й ті сто карбованців подарує. Треба було підійти до секретаря. Спочатку, між іншим, скаже про винахід, а вже потім і про курси натякне.

Забачивши Ляоню, секретар привітно посміхнувся й запитав, чого прийшов. Виявляється, Филонович просто мимо йшов, то й запитав, може нове що є. Допіру у винахідницькому бюро премію одержав.

Як, хіба ти винайшов що? — здивовано питає секретар.

Вісно. Филонович винайшов і давно, — уже й застосували. Винайшов прилад збирати циліндрове масло з-під вальців. Так це було давненько. Секретар про цей винахід чув, тільки він не знав, що це Филонович. Це чудово, — ще одна цеглина в великий будинок соціалізму. Секретар аж наче повеселішав. Момент настав дуже слухний, і винахідник запитав про курси. Виходить, на курси уже приймають заяви, тільки охочих мало. Воно може бути, і не мало, та знання дуже малі у нашої робітничої молоді, — не всякий підійде. А хіба Филонович хоче вступити? Можна, коли підготовка є. Де учився, чи як... Филонович, вважає, ніде не учився, а більше самотужки, — „Робфак на дому“ — одержує. Тоді можна подавати, — цехком порекомендує. А там іспити покластуть, а вже як вступить, то буде вчитись: з роботи знімуть пенсію дадуть.

Зраділий хлопець, не гаючи й хвилини, тут же написав заяву. На курси його, факт, рекомендують, а щоб прийняти, треба мати знання. А це Ляоня хутко матиме, — більш, як за семирічку туди не потрібно. Щоб гарненько все повторити, багато часу не треба.

Повторювати математику вдома було трохи незручно. Хлопці почнуть запідозрити в нього чималі знання і доведеться знову вибріхуватись, а річ це небезпечна. До того ж у товаришів природно постануть заздрощі, почнуть підкопуватись, — краще цього уникнути. І тому Ляоня працював тільки в читальні. У читальні так багато цікавих очей, іноді гомін заважає, а втім кращого місця якийсь час не було. Та якось беручи у книгозбірні книжку, Ляоня спало на думку пролізти працювати в одну з кімнат бібліотеки. А зробити це не важко. Познайтись з бібліотекарями, мати у них довір'я, одне слово, потоваришити з цими молодими дівчатками. І як він раніш до цього не взявся? Мабуть, самотності бракувало, — вже б можна і доступнішим бути. Принаймні, зовні Ляоня став показний. Гарненький костюм, біла напрохмалена сорочка, дуже строкатий шовковий галстук надавали молодикові інтелігентного й трохи піжоністого вигляду. Филонович зважив на корисну зміну своєї зовнішності й одного разу намілюсь запитати в дівчини, що писала якісь картки, чи не такій їй працювати. Дівчина підвела свою чорну в кучерях голіву, і з її палахкотливих очей заплигали жагучі бісики.

— А хоч і тяжко, то ви не допоможете, — промовила скоромоворкою, і по щоках їй забігали ямочки.

— Ви помиляєтесь, товаришко, я саме для того й питаю, щоб ви допомогли.

— Так ви не зумієте, — удавано-серйозно промовила дівчина. Филонович запевнив, що зуміє, і юна бібліотекарка, не лякаючись гострих поглядів своїх колег, запросила заходити вивчати його, з солодкою посмішкою молодика. Писати картки Леонович умів, і навіть спеціалістка похвалила його роботу. З бібліотекарями він скоро розговорився і в розмові виявив багато талантів. До всіх поставився з однаковою увагою, що дівчатам, видним імпульсувало. Про себе сказав стримано, — працює на заводі чорним робом і готується вступити на курси. А як натякнув, що йому ніде працювати, бо вдома умови надто несприятливі, — дівчата люб'язно запропонували приходити до них в бібліотеку, — в наступній кімнаті в них зовсім тихо.

Тепер Филонович мав усе, що треба. У вільні від роботи вечори заходив до бібліотеки і спокійно розв'язував рівняння другого ступеня й усякі інші мудрощі, неприступні його притичному розумові. Загалом, працювати доводилось багато, але робництво, громадська робота й готування до іспитів), але він хлопець майже не почував, — завжди був бадьорий. Головне в роботі — спокій. А Леоном зараз ніщо не хвилює, і ніщо не турбує. Було трохи опасисто, як розпродував катушки ніч, що прислав батько, але все закінчилось добре. Важливо було од своїх хлопців уберегтись, і уберігся — не помітили. Зарок на них добре, проте то справа ризикована, особливо в такий відповідальний момент, коли так швидко поліз угору. На завтра йому таки дуже щастить, як іще й на курси приймуть, тоді наступний поступ забезпечений. А прийняти приймуть, коли виявить підходящі знання. Знання ж у Леоні гірші, як у інших, будуть. Хоч він і поганенько знає, але ж іще встигне до іспиту дещо засвоїти, — найбільше уваги — математиці.

До самих іспитів Филонович працював тільки над математикою і чимало встиг. На іспитах бачив, що знання математики у нього кращі, як у багатьох вступників, хоча й Леоно „плавав“ чимало. Зате, слухаючи, як відповідають робітники на різні питання з суспільствознавства, Филонович спостеріг на цім фронті у себе прикрий прорив. Далекі він зовсім профан у цій галузі. Довелося перед іспитом не піти на роботу і майже цілу добу зазубрювати, що таке диктатура пролетаріату, що таке партия і заучувати різні вирази й визначення з питань поточної політики. Таким чином вдалося нашвидку саяк-так заповнити прорив і вийти сухим із води. Як закінчились іспити, Филонович не було ніяких приводів сумніватись, що його приймуть.

А втім, вийшовши після іспитів на роботу, Леоно хвалив молодому робітникові, що працював з ним у вальцівній цеху.

Навряд чи приймуть. Знання туди великі треба. Не до мене всі оті альгебри та фізики, — хіба самому їх можна вивчити?

Робітник, людина зовсім малописьменна, співчутливо потакує Филоновичеві, — його й самого вражають такі чудні слова.

Довелось через це день прогуляти, — продовжував Филонович, — А в мене ж, сам знаєш, відколи роблю на заводі — ніколи прогулу.

Хлопець може б і ще скаржився, та вгледів, що до них проїхала голова цехкому. Тоді на обличчі Леоно лягла та чудодійна посмішка, від якої тане лід у серці найлютішого ворога, а серце збудьється невимовною радістю і очі вкриються слізьми. Не міг він, чи забилося серце в голови цехкому, тільки він сухо, по-людському мовив до Филоновича.

Ти прийди сьогодні о 8-ій годині до цехкому. Принесеш з собою профквиток і які там у тебе є ще документи, всі принеси. На Леононі допитування „нащо“ й „для чого“, відповів коротко.

Там узнаєш. Тільки не спізнюйся. — І, удавши людину чи не зовсім заклопотану, хутко віддалився.

Розмова з головою цехкому Леоно дуже схвилювала. Чого йому в цехкомі приходити? Аджеж членські внески сплачує регулярно, а інших провин наче ніяких. Може щось серйозніше... Може... от дурниці... — Не може цього бути: з катушками і загалом він був досить обережний. Це щось інше... Може напастаження яке хочуть дати, — так нащо ж профквиток і документи? Може... І цих „може“ до 8-ої години було дуже багато. Проте, до чогось певного дійти не міг, і що ближче до призначеного часу, то дужче обіймав хлопця тривожний настрій.

Завжди ретельний, Филонович і сьогодні прийшов у призначений час. У цехкомі вже сиділи: голова, секретар, кілька старших робітників, його однокімнатники Потапов і Степовий та ще кілька з комсомольців. Присутність Потапова і Степового Филоновича занепокоїла. — Тут щось не так.

Прийшов, — промовив голова цехкому, чи до Леоно, чи до присутніх. — Так от ти нам скажи: де ти працював до нашого заводу?

На цегельні.

Документи є?... Давай.

Леоно, злегка посміхаючись, ввічливо подав посвідчення. Голова прочитав, і попросив ще документи про раніше його життя: де працював, звідкіля приїхав, хто його батьки і т. д. Ніяких документів цих у Филоновича немає. Він тоді ще був малюком і не знав, що такі посвідчення треба брати.

А з цегельні ж узяв?... Тут ти знав? Де вступав до профквитку? — Дай профбілет. — Филонович з наївним виглядом віддає профбілет,

— Ти цих документів не одержиш... — натискаючи, на кожне слово, промовив голова цехкому. Филонович нічого не кажучи, дивиться розгублено, незрозуміло. — А знаєш чому?

— Ні, не знаю.

— Так ти, сволоч, не знаєш!.. — знавісніло закричав Степанович: — Ти, паразите, не знаєш, що батько твій непман, людський кров п'є!..

— Та чого там, — озвався старий робітник, — Обидва п'ють і цей — шкуродер, — катушечки то його й видали...

— Товариші, без крику. — Це голова. — Скажи, хлопче, чи ти катушки продавав?..

Голову Филоновичеві обсіпало жаром, — йому дуже пече, йому бути?.. Збрехати?.. — Однаково знають... Невже загибель?.. Ні, ще спробує...

— Товариші, простіть мені, — слізним голосом заговорив Ляля, — більше не буду... То недосвідченість моя винна...

По цих словах всі присутні вибухнули гучним реготом.

— Ха-ха-ха... — Недосвідченість...

— Не зумів пролетаріятові очей замазати, сукин син...

— Бач, просити тепер... ха-ха-ха...

Филоновичеві щось міцно стисло горло, і очі затуманені темною вогкістю... — Тікати звідси... Став посміховищем. Хутчіш із цього пекла. В обличчя війнуло холодне повітря.

— От, тип! — Почув услід і, ніби відповідаючи на це, сильно трюкнув дверима. Нехай там собі радіють, — їхнє свято. На дворі дихати вільніше... от, тільки дим оцей... Мерщій тікати від сілі!.. А він же думав на заводі... — Пропало... Вже вулиця! Швидше, швидше... Нема в них співчуття. Ще переслідують... Женуться?.. Ні, — нікого. Тільки завод, могутній, гнівний багрянить небо буйним полум'ям і гуготить впевнено й загрозливо.

ЄВГЕН ФОМІН

ПРИГОДИ ДИРКІНА

Портрет Диркіна

(Замість прологу)

На зріст невеличкий
Аршинів з два
(До речі — хворий,
Страждає катаром).
На плечах..
(повинна бути голова)

¹ Поема Євгена Фоміна з технічних причин друкується скорочено. Повна ністю поема вийде окремою книжкою у видавництві „Молодий Більшовик“.

Повисли, як сон,
Рогові окуляри.
За ними щось мріє,
Немов комашня.
Ага.
Пізнаю:
Очі,
Брови,
Ну, що вам іще?
Ну, ніс-люшня,
Ну, вуха обвислі,
Ну, рот здоровий.
І ще:
„Как у каждого порядочного человека“ —
Тека.
Здається і все,
Готовий портрет.
Сюди ж бо не входять
Ні бажання,
Ні звички.
Вони йтимуть за ним
Через днів сілуети
Через життьову,
Надокучливу мжичку.

Соціяльне походження Диркіна

.....
Диркін-юнак.
Весь азартом піниться.
Живе в центрі чудової Вінниці.
Батько його
Любить рибку палко.
Усе коло рибки.
За рибкою дигає.
Не те, щоб був він
азартним рибалкою,
а так...
Торгує рибою.
У нього не дім —
океану дно.
Од камбали
до оселедців керченських.
— Помішника б необхідно...
і ходив синок
в „училище коммерческое“.
Та от революція

могутнім т-трах
розігнала десь рибку
по морю,
по синьому,
і лишився папаша,
сидить „на бобах“
зі своїм
„коммерческим“ сином...
У кожного значно
скоротились меню,
і кулі концертом
вились над вухом.
Котилась в пожежах,
як небачений нуль
по городах і селах
розруха.
І Диркін задумавсь:
— куди ж я,
куди?
Голод у хаті
і смерть моя близиться,
Не дома ж сидіти
таким молодим.
Піду...
і умру на позиції.

.

Лікар,
надівши монокль-більмо
обміряв Диркіна
довгим зором,
запитав лаконічно. —
— Ну, як живемо?
Диркін поспішно:
— хворий.
Поперше:
косий
уже кілька літ,
подруге:
з дитинства
страждаю катаром.
Потрете:
на обох ногах
мозолі...
— Не годиться на фронт:
кошеваром.

.

Диркін з надіями в серці вогнистими
вертає до рідного міста.

А там комсомол
у днях волохатих
красується довгим
живим плякатом.
І дума Диркін,
крокуючи бистро
обвіяний радістю,
тихого поля:
вступлю в комсомол
бо отам в комсомолі
лежить моя путь
особиста.

І всі ці думки
і бажання незлічені
тримались на скромнім посвідченні:

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Пред'явитель сего, Дыркін, Лев Илларионович, действительно
кошеваром при кухне № 5 Н-ского полка и должность сию
получил, как доброволец, что подписями и приложением печати
удостоверяется.

Нач. полка *Гвоздь*

Секретарь *Синегубкин.*

.....
Прийшовши додому,
ні здоровий,
ні хворий,
нализавшись досхочу
і з папою і з мамою,
Диркін ретельно одвідує збори
з придуманим виступом
і заявою.

І от наступила урочиста мить
(комсомольська братва
і гуде і шумить)

На полі вогненнім
червоного столу
лежать папірцями
загорнуті долі,
лежить серед них
в паперовім покої
і доля нашого героя.
І скоро не в казці,

не в сні,—
на яву
під словом живим
папірці оживуть.

.

Підвівсь голова.
(На кашкеті зірка)
Лице завуальоване турботами.
Читає заяви...
Зупинивсь...
Диркін...
— Диркін...
— Товариші...

Так от...
Постанова бюро...
вам звичайно
відома
(на зачинених зборах
читалась давно):
Утриматись од прийому,
оскільки Диркін
купецький синок.
А в тім —
купець не граф є—
хай розкаже свою біографію.
І от під очей магнетовим жаром,
під шум гомінкий,
переливи говірки.
На трибуну з'являються окуляри,
а за ними
Диркін.

У рухи вложивши
надхнення дозу,
грає на сцені немов би,
запозичивши в Наполеона позу,
Диркін почав промову:
— Товариші!

Мое серце власне
горить протестом
і зневагою
до купців —
нам ворожої касти.
І проклену я природу —
цю чорну магію,
що мене у якусь
розпрокляту хвилину
зробила купецьким сином.

Але, товариші,
Я сім'ю покинув
і пішов добровільно,
як відомо,
на фронт.
І от, із цієї жахливої хуртовини
дозвольте розказать вам
епізод.
Тараща.
Ніч.
Наступають червоні
(у залі тиша
ані вигук не хлюпне).
— Розбіглися всі
травошумними гонами.
Один під вогнем
я лишивсь біля кухні.
Бачу:
іде на підмогу дивізія.
Не рівний
і мертвий крок її.
Здавалосьь,
не йшла вона —
голод віз її
дощами обмочену,
одинокую.
Попоївши,
ударили,
тиснуть наші.
Перемога за нами
(гімн) — ура.
А що, як би я не наварив каші,
бій програли б
і революція б...
загинула...

.....
Немов у великім
цирковім театрі
акробатовим фоєрверком
гасало в повітрі:
прийнять — не прийняти
ризикуючи стихнути,
вмерти.
Рефері — голова
підвів руку.
Дебати
ушухли.

Розкотилась тиша по залі.
Поступила пропозиція.
Проголосували:
затвердити кандидатом.

Диркін у комсомолі. Активіст

Найпередовішому комактиву,
що бачили дивне,
зросли біля дивного,
таки справжнім давалася дивом
Диркінова активність.
Здавалося
збори,
наради,
пленими
творились для нього,
життя його частка.
І казало лице його
щиро — надхненне
про ніким не відчуте
щастя.
Він на зборах не тихий;
над усіх сміливий.
От, приміром,
його слова:
Розправитись з провалами,
бити лівих,
і до нього подібну
шваль.
І розліталась побита
ворожа політика
від Диркінової критики.
Та не на одних лише ворогів
Диркін скеровував
протест
і злобу.
Він не менш саркастично
і зле умів
критикувати побут.
Так, наприклад:
комсомолец
Андрюша Зуб
музикою стати
в жаданні гинув.
Випадково набрівши
в порожній клюб

узяв перший акорд.
не піяніно.
Тарабанив,
упившись надхнення вином,
і од пальців його—
нервової бурі
вивернулась,
немов корабель,
дном
до того побуту
клавіятура.
І здалося йому,
шо отам,
угорі,
де мала повиснути
слова омана,
в'язочка слів
переливно горіла
пекучої,
злої
догани.
Так і сталось.
Догани лава —
потекла у поточних справах
і коли підійшла до поточних справ
так би мовити
дисциплінарної перевірки,
першим,
звичайно,
узяв слово
Диркін:
товариші.
Ми знаємо —
мистецтво зброя
Фарба
Слово
і звук —
гармати,
І дісталась вона
у бої в завої
переможному пролетаріату.
Ми з ним підемо вперед.
Переможемо над світом,
Воно об'єднає
злютує народи.
Тому треба бити,
нещадно бити

носіїв реальної шкоди.
Кожна сурма,
кожне п'яніно
єсть частка нашої перемоги
...(дисципліна)...
...(строгість)...
Я переконаний,
Зуб свідомо ударив.
П'яніно,
граючи
не залишиш ніколи.
Тому вимагаю суворої кари
аж до виключення із комсомолу.
Але збори,
обговоривши питання детально,
обдивившись як слід
п'яніно рану,
одійшовши далеко
од поняття „похвально“,
винесли Зубові догану.

.
так довела
Диркінова активність
його до членів райкому.

Любов Диркін

.
І Диркін любив
і велика любов його
впала на юну Ліду.
І од глибокого жару любовного
Диркін покращав з виду.
Нестерпимо тяглися для нього засідання
довгі,
мов історія землі,
бо десь наступали солодкі хвилини
а з ними
прекрасна Лі.
Алеж ми не знаєм,
що може бути.
проживши сяк-так сьогодні,
що завтра нас жде
не барвиста путь,
а паща глухої безодні.
Так і Диркін не знав,
беручись за весло

золотої,
як дощ,
хвилини
що його замість—
любий,
хороший Льо —
грубий холод мовчання стріне.
Це було в Травні
(восьмого числа)
Ніч,
роз'єднавшись зі сходом,
за обрій туманний
свій шлейф потягла,
розкриваючи сонну природу.
Усе поверталось —
до денних дум,
порвавши зв'язки зі спокоєм.
...Видно було,
як стояло в саду
тривожно-задуманих двоє.
І люди казали. —
— Ну, що ж,
я не винна
я серцю своєму
не КК
і не суд.
Схоче любитиме,
схоче покине,
на спогад залишивши
біль і сум.
Але Диркін і тут
палкий,
невгамовний
виголошує Ліді промову:
— О, Лідо,
Ти знаєш,
я боями розтерзаний
не винесу горя,
револьвер...
— Бах...
і ім'я моє гордо
прогримить марсельезами,
розіллється лунами
в віках.
Подумай, Лідо,
доки залізо
зі скроні моєї

не вибило кров.
Ти губиш найкращого
будівника соціалізму,
найпершого в буднях
героя.
Подумай.
Куля не жде.
Барабан повертається
Смерть надходить.
Скоро тіло моє,
як чавун,
упаде,
повіки закриються,
стануть холодними,
іще хвилина,
І я готовий,
рятунок —
твоє слово.
І Ліда,
відчувши тривоги жало
у думках глибоких,
у думках великих
з тремтінням у голосі
обіцяла
любити його до віку...

Диркін командидується на село

І коли позвільнялись стільці спітніли
і настала тише
після бою нарад,
тоді народивсь
з чудодійною силою
мандат.
І в ньому: після безлічі
„позаяк“, „але“,
після „з приводу“ і т. д.
було:
командидується Диркін Лев
для колективізації
на село.

Диркін на село

Потяг, запінившись чорною злістю,
врізався в ніч, закричав і понісся.
Заторохтів ураганами смерти,
рве і жбурляє назад кілометри.

Луки, яруги і стомлений ліс
моляться бурі чавунних коліс.

У Диркіна у голові,
мов у горі аеропляни
кружляють пляни,
пляни.

Глухою громадою
чорного сфінкса,
серед моря степів —
ковчегом Ноевим
стояла станція —
його зупинка
закутана непроглядною тьмою.

Іде,
спотикається:
— мать, перемать.
Куди ж це, куди
мене чорт заволік?
Уже революції
тринадцятий рік,
а тут
непролазна тьма.
Не Диркін ішов,
а суцільна досада.
Обійшовши села
розвернутий кут,
Диркін діставсь до мети —
сільради,
що, до речі,
була на замку.
Од несподіванки,
злови
Диркін заричав,
завив.
Сон наступає,
повіки, мов олово.
Пішов на розшуки голови
і таки знайшов голову.
Він генералом, голова салдатом
(так Диркін уявляв приблизно).
Вийняв мандат,
помахав мандатом,
розказав про важливість
свого приїзду.

Він говорив —
— Це нічо,
що я хворий,
що я вибився з сил —
єрунда.
Я вам наказую
скликати збори
і обговорити питання —
да.
Але голова
нормальна людина.
Дума-божевільний...
(Ну й потіха).
Відповів йому
перемішаним зі слиною
сміхом.
Диркін скипів.
Він руками збентежено
різав повітря,
кричав,
гарланив.
З усіх дворів
як на пожежу
збіглися сонні селяни.
Випливаючи з натовпу
на підвищення виліз.
Підносячи гордо шматок кумача,
жестукуючи руками
що сили
Диркін
почав:
— то-ва-ри-ші...
ми по-ви-нні...
реконструкція...
консолідація...
ліквідація... куркуля..
кляси...
м-маси...
й в екстазі бурного кипіння
в останнє вигукнув:
— по-ви-нні...
приголомшені чудом небаченим
здивованні тонуть
принишклі збори.
Або краще:
уявить, читачу,
останню сцену — „Ревізора“.

Зробивши подушку
з своєї руки,
прославши рогатку кальсон,
Диркін заснув.

І з усіх боків
його оточив сон.
Бачить себе:
Його грузна фігура —
вогонь,
грім,
буря.

Од його справедливого
надлюдського гніву,
От промов його
Докладно злистованих
в найкоротший термін —
чотири дні

округа
суцільна колективізована.
Бачить:

навколо прорізують тьму
світлі мережі комун.

Бачить:
підносять прапор мет.
Гордо зроста колектив.

А в ньому
нового народу — кишить.

І кожний —
премудрости том.

І в кожного —
радість незнана в душі,
кожний

з ситим у край животом
і в кожного

на устах зацвіла
Диркінова хвала...

і кожний
врочисте підносить „О“
...(орел)...

Диркін приступає до виконання своїх обов'язків

Проходили думи
струнким парадом
без грохоту маршів,
без грому: — ура.

починаючи з цього двора
розкуркулювать буду
з ряду.
Заходить у двір.
— Хазяїн дома? —
— Дома —
Говорять.
Виходить дідок.
(Лице не лице — втома)
Зі словом привітним:
— Синоч.
І запитанням простим:
— Чого вам?
— Як прізвище ваше? —
— Омельченком звуть! —
— Ви знаєте партії постанови?
На сторінці такій то,
видання такого то.
В директивах сказано ясно:
повести рішучий наступ
на куркульню —
нам ворожу когорту
і до соціалізму розчистити путь,
отож вимагаю
(не буду повторювати знов)
на основі такої то директиви
здать
негайно
усе майно
до колективу —
На грудях у діда
замаяв хрест.
— І знов набрехали —
за що?
Карай боже їх.
Я нічого не маю,
Я член КНС,
Я відомий в селі незаможник.
Але відповідь була строгою:
— Знаємо вашу ідеологію.
Ми чули не раз вже
молитву! таку,
кожен із вас,
куркуль.
Знаєм чим дихає
той і ти.

Завжди голосите:
— бідний такий.
Єсть дві дороги:
або:
в колектив,
або:
на Соловки... —
Так протікала
його „робота“,
після кожної зустрічі
зразу
летіли до місцевої влади накази:
— Заарештувати такого то
і такого то...
Приїхав до Вінниці
Диркін „цекіст“.
Привіз із собою
вождізму манію.
І, як бачить читач,
цей „щасливий“ приїзд
розбився ущент
об розчарування.
Пропала десь гордість,
борця - ватажка
і місце тов. Косіора.
Не зустрів його
бойовий ЦК,
а зустріли
печаль і горе.
І проходили,
падали,
плутались дні
під важкою вагою невтішного
перекручені болем,
до болю чудні, мов обличчя повішеного.
Поставали питання:
— За що ж?
За що?
Розлетися,
Розбийся біль мій.
І потоки сльозинок
ринвами шок
стримував Диркін
зусиллями

.....

.....
він написав записку
і передав через свого знайомого
райкомові.
У записці було:
— Я вмираю.
Ну, що ж.
Я не міг запобігти смерті.
Я іду у могилу
через біль,
через дрож
ніким не оплакана жертва.
Тут помилка винна...
Жахлива мить...
Наклеп...
Наклеп...
Перекручення...
Я більше не можу...
Ручка стрибає,
рука дрижить
і тіло в смертельній дрожі.
Вітайте усіх.
О прощай же світ.
Прощайте:
земля
і небо
і зорі.
Передайте Ліді
сердешний привіт,
облитий сльозами і горем.
Усім же
усім же
останній привіт...
Де ж моя воля?
Терпіння де ж моє?
Я завтра зустріну
чарівний схід
як
в „рассказе о семи повешенных“.
Я ж думав —
я сильний,
я ж думав —
я — Крез,
я думав —
ніщо не здола мене.—

(Багато крапок
і після P. S.):

— Дорогі мої
папа і мама,
затрауртесь.
Плачте.

Сьогодні ваш син
проживає останню хвилину.

А завтра,
коли заіскриться
проміннями синь,
і вже не побачите сина.

О, мамонько рідна.

Холодне чоло
цілунку твого не відчує.

Прощайте.

Мені не везло

Тому й не живу я.—

І довго він думав,

поставивши крапку,

обнятий солодко-печальним надхненням,
як везимуть його у яснім катафалку
і світ розіллється в риданнях Шопена.

Бачить він ясно
у траурі збори.

Обличчя зажурені
тонуть в риданні,

Витерши сльози,
голова говорить:

— Товариство!

Вшануймо його пам'ять вставанням.

Усі підвелися.

Очі впали додолу.

Всі мовчки питали:

О, де ти, чого ти,

Чого ти нас кинув?..

А над ними півколом
чорними крильми забила скорбота.
Знов тихо заплакав

сумний

одинокий

Шопенівський марш

похоронний.

.....
А час пролітав
у роботі,
вечірках.

Забувають за все.
Так забули й за нього.
І... от... випадково...
... зустріли... Диркіна...
Диркіна... живого!!!

Харків 1930 р.

З КНИЖКИ „ЛЮДИНА ПОСПІШАЄ НА ПІВНІЧНИЙ БЕРЕГ АЗІЇ, АЛЕ КРИГИ ЗАГОРОДЖУВАЛИ ШЛЯХ. „ТАЙМИР“ І „ВАЙГАЧ“ ДОБИРАЛИСЬ ДО ТАЙМИРСЬКОГО ПІВОСТРОВА І РОГУ ЧЕЧУНСЬКОЇ, КРАЙНЬОГО ПІВНІЧНОГО ПУНКТУ АЗІЙСЬКОГО СУХОДОЛУ, ВІДПОВІДНО НОВУ, НЕВІДОМУ ДО ТОГО ЗЕМЛЮ ПІВНІЧНУ, АЛЕ ТІЛЬКИ 1914 РОКУ ПРОЙШЛИ ПРОТОКУ ВІЛЬКІЦЬКОГО Й ВИЙШЛИ НА ЗАХІД ДО РОГУ ЧЕЧУНСЬКОЇ.

III. Ім'я його „Седов“

Вода Північної Двини густа зелено-червоняста, нагадує ванну з пінолевим екстрактом. Береги Двини низькі й розлогі, навесні їх заливає на кілька кілометрів. Гирло Двини зубасте островами багато: Кегострів, Моїсеев острів, Бревенник острів, Лінський-Прилук острів, Повракульський острів, Лядомострів, багато островів. Відразу заблудитись можна.

На островах, ближче до Архангельську тартаки побудовані на 15 кілометрів від Архангельську до Лайського доку. У Лайському доці криголам „Седов“ стоїть.

Катер приміського сполучення, що зветься пароплав „Навпак“, за півтори години, з трьома заходами по дорозі, пробігає віддалення, поспішаючи вниз Двиною.

Хвилюється неймовірна широчінь, бризкають хвилі на палубу, а пароплавчик пихкає і мчить навкося через річку, переповнений пасажирами. Перша зупинка біля ближчого острова, де Двина розбивається на рукави. Тут мало хто сходив. Навпаки, тут лише добавляється людей.

Праворуч тартаки, і нові дивні будівлі для подачі деревини на лісовози.

На якорях стоять пароплави.

Невже?

Я здивований і схильовано дивлюсь на напис, що бачу вперше, а здається старий, знайомий напис:

„Таймир“.

Славетний криголамний транспорт „Таймир“. Єдиний криголам, що обійшов навколо Азії і пройшов Північносхідним морем.

Стоїть невелике присадкувате судно кольору моря у хмарній погоду. Широке і важке.

Протягом кількох років ще до імперіалістичної війни пароплавали у північних азійських морях в супроводі свого помічника, криголама „Вайгач“, вивчаючи гідрографію та берегові води. Двічі криголам „Таймир“ намагався пройти повз увесь

м. трупів

північний берег Азії, але криги загороджували шлях. „Таймир“ і „Вайгач“ добирались до Таймирського півострова і рогу Чечунського, крайнього північного пункту азійського суходолу, відповідало нову, невідому до того землю Північну, але тільки 1914 року пройшли протоку Вількіцького й вийшли на захід до рогу Чечунського.

Довелось зимувати в кригах. Недалеко від них зимував славетний норвезький дослідник Отто Свердруп, що розшукував зручності для російського уряду зниклі експедиції геолога Русанова і лейтенанта Брусілова.

Лише 1915 року вирвались „Таймир“ і „Вайгач“ із криги й значними пошкодженнями од тих затисків, гірших од залізних, добулись до Архангельську, доставши світової слави. Тепер „Таймир“ стоїть тут. Він на службі у того ж могутнього Убеко-... як спеціальне гідрографічне судно, Побратим його „Вайгач“ уже давно загинув в Полярному морі, чи то наскочивши на мілину, чи то розчавлений кригою.

„Таймир“, хоч і славетне судно, проте слабе, бо навіть із „Малигіном“ і „Макаровим“ йому не зрівнятися.

Але „Таймир“ уже лишився далеко позаду. За ним промай-... ліліпут „Белуга“ і знов перед нами і за нами водяний простір р. Двини з далекими берегами ззаду і спереду, бо ми на нову перебігаємо цей простір навкося.

Двоє червоноармійців з гвинтівками розпитують кількох пасажирів, як пробратись через острови до якоїсь маленької оселі в глибині тундрових болот.

Зайшло про якусь дрібницю, і через неї розбалакались. Ви-... няється, один із червоноармійців мій земляк із Поділля. Розпо-... багато цікавого. Він добровільцем виїздить на острів Вай-... за полярним колом. Туди їде партія засуджених шкідників. У тому острові нібито оливи знайшли. Незабаром на Вайгач їдять спеціалісти-шкідники, що беруться дослідити острів і сприяти добування оливи. З ними їде кілька червоноармійців, а вже лишилися служити надреченцево.

А зараз із товаришем їдуть на якусь розвідку в тундру. Наш пароплавчик зазирнув на один, на другий острів, підій-... до велетня-тартака, де витяглися понад берегом більш ніж чужоземних пароплавів, і, скинувши тут більшість пасажирів, поїхав далі.

На палубі холодно, бо вітер продурається через легкий гу-... ний плащ. Холодно не тільки мені. Холодно також іншим, однією одягнутим. Дехто ховається до великої каюти, але там так душно, накурено, і до того ж вмістилось кілька п'яних.

Можна перейти на корму, там тепліше, тільки куди приєм-... спостерігати море-річку з носа, стежити, як він розрізає... ні, — наближаючись до далекого берега, де прилипла напів-... альська, напівробітнича оселя.